

(इंग्लीशींत टंकलिखित केल्ल्या न्यायनिर्णयाचो कोंकणी अणकार)

(2023) 4 एस.सी.आर. 289

मानादीक सचीव, ग्राहक वेव्हार मंत्रालय

विरुद्ध

डॉक्टर महिंद्र भास्कर लिमये आनी हेर

(दिवाणी अपील क्रमांक 831/2023)

मार्च 03, 2023

(न्यायमुर्ती एम. आर. शाह आनी न्यायमुर्ती एम. एम. सुंदरेश)

ग्राहक संरक्षण (निवडीची पात्रताय, भरतीची पद्धत, पदाचो कालावधी, राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्ष आनी वांगड्यांचे राजिनामे आनी बडतर्फी) नेम 2020 – नेम 3 (2)(बी), 4 (2), 6 (9) – हाची वैधताय – निर्णय दिलो: नेम 3 (2)(बी), 4 (2)(सी), 6 (9), जे उत्तर प्रदेश राज्य आनी हेर विरुद्ध उत्तर प्रदेश ग्राहक संरक्षण बार असोसिएशन (2016) 8 एस. सी. आर. 851 आनी मद्रास बार असोसिएशन विरुद्ध युनियन ऑफ इण्डिया आनी आनीक एक (2020) 2 एस. सी. आर. 246, ह्या प्रकरणांत सर्वोच्च न्यायालयान दिल्ल्या निर्णयाच्या विरुद्ध आसात, ते घटनाबाह्य, मनमानी आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14 चें उल्लंघन करपी आसा – नेम 3 (2)(बी) आनी नेम 4 (2)(सी) हातूंत राज्य आनी जिल्लो आयोगाचे वांगडी म्हणून नियुक्ती खातीर अनुक्रमान कमीत कमी 20 वर्सां आनी 15 वर्सांच्या अणभवाची तरतूद आसा – केंद्र सरकार आनी संबंदीत राज्य सरकार हांणी नेम 2020 हातूंत सुदारणां करचीं – सुदारणां अंमलांत येत मेरेन, राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्ष आनी वांगड्यांचे नियुक्तीचे निर्देश जारी केले – एकाद्रे व्यक्तीन मान्यताय प्राप्त विद्यापिठांतल्यान पदवी प्राप्त केल्ली आसल्यार आनी ताचे कडेन क्षमताय, निश्ठा आनी प्रतिश्ठा आनी ग्राहक

वेव्हार, कायदो आनी भौशीक वेव्हार हातूंत विशेश गिन्यान आनी कमीत कमी 10 वर्सांचो वेवसायीक अणभव आसल्यार ती व्यक्ती राज्य आनी जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्ष आनी वांगडीचे नियुक्ती खातीर पात्र आसतली – नियुक्ती दोन पेपर आशिल्ले लेखी परिक्षेंतले कामगिरीचेर करतले – दरेका पेपरांत पात्रताय गूण 50 टक्के आसतली आनी 50 गुणांची मौखीक परिक्षा आसतली – ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 2019 – ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 – ग्राहक संरक्षण (राज्य आयोग आनी जिल्लो मंचाचे अध्यक्ष आनी वांगड्यांची नियुक्ती, वेतन, भत्ते आनी सेवा-अटी) नेम, 2017 – भारतीय संविधान – अनुच्छेद 14, 142.

ग्राहक संरक्षण (नियुक्तीची पात्रताय, भरतीची पद्धत, नियुक्तीची प्रक्रिया, पदाचो कालावधी, राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्ष आनी वांगड्यांचे राजिनामे आनी बडतर्फी) नेम, 2020 – नेम 6 (9) – निर्णय दिलो: नेम 6 (9) अंतर्गत, निवड समितीक राज्य आनी जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी म्हणून नियुक्त जावपी उमेदवारांची शिफारस करपाची प्रक्रिया थारावपाचो अनियंत्रित स्वेच्छाधिकार आनी अतिरेकी अधिकार आसात – हातूंत पारदर्शकताय आनी निवडीचे निकश नात. जिल्लो मंच वा राज्य आयोगाचे वांगडी म्हणून नियुक्ती करतना आयोगान उमेदवाराची निवड करून तांची शिफारस राज्य सरकारा कडेन करपा पयलीं तांची कुशळटाय, सक्षमताय आनी क्षमतायेचें मुल्यमापन करपाची गरज आसा – नेम 2020 उमेदवारांची गुणवत्ता तपासूंक लेखी परिक्षेचो विचार करिना – सर्वोच्च न्यायालयान लेखी परिक्षा घेवंक पुश्टी दिल्ली जी नवो नेम 2020 हाच्या अंतर्गत काडून उडयला. परिक्षा रद्द करपाचें स्पश्टीकरण दिवंक ना – ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 2019 – ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 – ग्राहक संरक्षण (राज्य आयोग आनी जिल्लो मंच हांचे अध्यक्ष आनी वांगड्यांची नियुक्ती, वेतन, भत्ते आनी सेवा-अटी) नेम, 2017.

न्यायाधिकरणां – अर्दन्यायीक अधिकारी, वांगड्यां कडल्यान अपेक्षीत आशिल्ले निकश – निर्णय दिलो: आयोग अर्दन्यायीक अधिकारी आसात, ते खातीर न्यायाधिकरणाच्या वांगड्यां कडल्यान अपेक्षीत आशिल्ले निकश अशे अधिकार वापरपी न्यायाधिशांचे नेमणुकेक शक्य तितले लागू जावंक जाय - ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 2019 – ग्राहक संरक्षण (नियुक्तीची

पात्रताय, भरतीची पद्धत, नियुक्तीची प्रक्रिया, पदाचो कालावधी, राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगड्यांचे राजिनामे आनी बडतर्फी) नेम, 2020 – ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 – ग्राहक संरक्षण (राज्य आयोग आनी जिल्लो मंच हांचे अध्यक्ष आनी वांगड्यांची नियुक्ती, वेतन, भत्ते आनी सेवा-अटी) नेम, 2017.

अपिलां निकालांत काडटना न्यायालयान निर्णय दिलो:

1.1. उच्च न्यायालयान अस्पष्ट न्यायनिर्णय आनी आदेशाचें योग्य रितीन निरिक्षण केलें आनी अशें म्हणलें की, उत्तर प्रदेश राज्य आनी हेर विरुद्ध उत्तर प्रदेश ग्राहक संरक्षण बार असोसिएशन (यू.पी.सी.पी.बी.) आनी मद्रास बार असोसिएशन हांच्या प्रकरणांतल्या ह्या न्यायालयाच्या निर्णयाच्या विरुद्ध आशिल्ले नेम 3 (2)(बी), नेम 4 (2)(सी) आनी नेम 6(9) घटनाबाह्य आनी मनमानी आसात. अशें म्हणलें तरी नेम 6 (9) हातूंत पारदर्शकतेचो उणाव आसा आनी तो निवड समितीक अनियंत्रित स्वेच्छाधिकार आनी अतिरेकी अधिकार दिता. नेम 6 (9) हाचे प्रमाणें, निवड समितीक राज्य आनी जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी म्हणून नियुक्त केल्ल्या उमेदवारांची शिफारस करपाची प्रक्रिया थारावपाचो अधिकार आसा. नेम 6 (9) हातूंत पारदर्शकता आनी निवडीचे निकश नमूद नात. अध्यक्ष आनी वांगड्यांचे नेमणुकांचे बाबतींत पारदर्शकता नासल्यार आनी गुणवत्तेचेर कसलोच निकश नासल्यार अपात्र व अपात्र व्यक्तींक नियुक्ती मेळूंक शकता, जाका लागून ग्राहक संरक्षण अधिनेमांचीं उद्दिष्टां आनी हेतू निश्प्रभ जावंक शकतात. आयोगांक न्यायालयाचे अधिकार आसात आनी ते अर्दन्यायीक अधिकारी आसात आनी दिवाणी आनी फौजदारी सयत न्यायालयाच्या फावो त्या अधिकारां सयत न्यायालयीन अधिकारांचें पालन करपाचे अधिकार आसात हे विशीं वाद जावंक शकना. ताका लागून, न्यायाधिकरणाच्या वांगड्यां कडल्यान अपेक्षीत आशिल्ले निकश अशे अधिकार वापरपी न्यायाधिशांचे नेमणुकेक शक्य तितले लागू जावंक जाय. नेम 2020 च्या नेम 6 (9) प्रमाणें निवड समितीक स्वताची कार्यपद्धत थारावपाचो अधिकार आसा. अश्या तरतुदींक लागून निवड समितीक अतिरेकी आनी अनियंत्रित स्वेच्छाधिकार लेगीत मेळटा. ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 2019 चो हेतू विचारांत घेवन जिल्लो आनी राज्य आयोगांचे अध्यक्ष आनी वांगडी हांचे नियुक्ती खातीर शिफारस करपाची कार्यपद्धत थारावपाचो असो अनियंत्रित स्वेच्छाधिकार

मनमानी करपी आनी अनुचीत आसा. जिल्लो मंच आनी / वा राज्याचे वांगडी म्हणून नियुक्ती करतना आयोगान, उमेदवारांची निवड करून तांची शिफारस राज्य सरकारा कडेन करपा पयलीं तांची कुशळटाय, सक्षमताय आनी क्षमतायेचें मुल्यमापन करपाची गरज आसा, हें सदांच योग्य आसा. नेम, 2020 हातूंत लेगीत परिक्षेचो विचार करिनात जाका लागून उमेदवाराची गुणवत्ता तपासनात. यू.पी.सी.पी.बी.ए., ह्या प्रकरणांत ह्या न्यायालयान नियुक्ती प्रक्रियेंत नोकरशाय आनी राजकी हस्तक्षेपा विशीं तिब्र चिंता व्यक्त केली. (परिच्छेद 6.4, 6.5) (399-ई, एच; 320-ए-डी)

मद्रास बार असोसिएशन विरुद्ध युनियन ऑफ इण्डिया आनी आनीक एक (2021) 7 एस.सी.सी. 369 : (2020) 2 एस.सी.आर. 246; उत्तर प्रदेश राज्य आनी हेर विरुद्ध उत्तर प्रदेश ग्राहक संरक्षण बार असोसिएशन (2017) 1 एस.सी.सी. 444 : (2016) 8 एस.सी.आर. 851 हाचेर भिस्त दवरली.

1.2 लेखी परिक्षा घेवपाचे यंत्रणेक ह्या न्यायालयान पुश्टी दिल्ली जो नवो नेम 2020 अंतर्गत काडून उडयलो. हाचे पयलीं, ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 अंतर्गत कांय राज्यांचे बाबतींत नेम 2017 आशिल्ले आनी महाराष्ट्र राज्याचे बाबतींत नेम 2019 आशिल्ले, जातूंत लेखी परिक्षा आनी मौखिक परिक्षा दिवपाची तरतूद आशिल्ली जी ग्राहक संरक्षण अधिनेम 1986 अंतर्गत आशिल्ली. ग्राहकांक फावो तें संरक्षण मेळचें ह्या एकमेव हेतून ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 रद्द केलो आनी ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 2019 तारीख 24.07.2020 दिसा पासून अंमलांत आयलो आनी जिल्लो मंच आनी राज्य आयोगाचें अर्थीक अधिकारक्षेत्र मोट्या प्रमाणांत वाडयलें. पूण ग्राहकांच्या वादाचेर उपाय काडपा संदर्भांत हे योजनेंत कसलोच ठोस बदल करूंक ना. ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 2019 अंतर्गत नेम 2020 तयार करतना लेखी परिक्षा रद्द करपाचें कसलेंच स्पश्टीकरण दाखोवंक ना. म्हणुनूच न्यायालयाच्या उचीत निरिक्षणा प्रमाणें नेम 2020चे नेम 6 (9) घटनाबाह्य, मनमानी आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14चें उल्लंखन करता, खास करून जेन्ना ह्या न्यायालयाचे आदींचे निर्णय रद्द करप / अमान्य करप हें पुरायपणान अननुज्ञेय आसा आनी तेंय बी कसलेंच स्पश्टीकरण दिनासतना, उच्च न्यायालयान घेतिल्ल्या ह्या मता कडेन आमी पुरायपणान सहमत आसात. (परिच्छेद 6.6. – 6.7) 320 – ई – एच; 321 ए)

1.3 नेम 2020 ची तरतूद 4 (1) प्रमाणें जिल्लो न्यायाधीश म्हणून नियुक्तीक पात्र आशिल्ली व्यक्ती (कमीत कमी 7 वर्सांचो अणभव आशिल्ली) जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्षपदार नियुक्तीक पात्र आसा, पूण वांगडी म्हणून नियुक्ती जावंक कलम 4 (2)(सी) प्रमाणें कमीत कमी 15 वर्सांचो अणभव आसप बंधनकारक आसा, जें संविधानाच्या अनुच्छेद 14चें उल्लंघन आसा, हें योग्य रितीन मान्य केलां. तेच प्रमाणें, नेम 3 (2)(बी) प्रमाणें 20 वर्सांचो अणभव हाची तरतूद लेगीत मनमानी आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14चें उल्लंघन करपी आसा. कलम 3 (1) प्रमाणें उच्च न्यायालयाच्या विद्यमान वा आदले न्यायाधीश अध्यक्ष नियुक्ती खातीर पात्र आसतले. भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 233 प्रमाणें वकिलाक उच्च न्यायालयांत वकील म्हणून फकत 7 वर्सांची प्रॅक्टीस आसप आवश्यक आसा. अशे परिस्थितींत नेम 3 (2)(बी) प्रमाणें 20 वर्सांच्या अणभवाची तरतूद घटनाबाह्य, मनमानी आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14चें उल्लंघन करपी मानतले. उच्च न्यायालयान स्विकारिल्ल्या मता कडेन आमी पुरायपणान सहमत आसात. मद्रास बार असोसिएशन – एम.बी.ए. III च्या प्रकरणांत ह्या न्यायालयान तपशीलवार युक्तिवादा उपरांत 10 वर्सांच्या अणभवाचो विचार करपाचो निर्देश दिलो. (परिच्छेद 7.1, 7.2) (321 – सी-एफ).

मद्रास बार असोसिएशन विरुद्ध युनियन ऑफ इण्डिया आनी आनीक एक – एम.बी.ए. III (2017) 7 एस.सी.सी. 369 – भिस्त दवरली.

1.4 ग्राहक संरक्षण (नियुक्तीची पात्रताय, भरतीची पद्धत, नियुक्तीची प्रक्रिया, पदाचो कालावधी, राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्ष आनी वांगड्यांचे राजिनामे आनी बडतर्फी) नेम, 2020 हातूंतले नेम 3 (2)(बी), नेम 4 (2) आनी नेम 6 (9) मनमानी, अनुचीत आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14 चें उल्लंघन करपी आसा अशें घोशीत करपी उच्च न्यायालयान दिल्लो अस्पष्ट न्यायनिर्णय आनी आदेशांत हस्तक्षेप करपाचें कसलेंच कारण दिसना. केंद्र सरकार आनी संबंदीत राज्य सरकार हांणी नेम 2020 हातूंत खास करून 2020 च्या नेम 6 (9) हातूंत सुदारणां करचीं पडटलीं जातूंत अशी तरतूद आसा की निवड समिती आदर्श नेम 2017 प्रमाणें नियुक्तीचे प्रक्रियेचें अनुसरण करतले आनी राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्ष आनी वांगड्यांची नियुक्ती दरेकी 100 गूण आनी 50 गुणांच्या दोन पेपराचे लेखी परिक्षेंतले कामगिरीच्या आदाराचेर करतले. मौखीक आनी दोन पेपर आशिल्ली लेखी परिक्षा राज्य आयोग तशेंच जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी ह्या पदाचेर नियुक्ती खातीर

पात्र जावंक नेम 3 (2)(बी) आनी नेम 4 (2)(सी) हातूंत तरतूद केल्ले प्रमाणें अनुक्रमान 20 वर्सां आनी 15 वर्सां बदला 10 वर्सांच्या अणभवाची तरतूद आसची. केंद्र सरकार आनी संबंदीत राज्य सरकार हांकां नेम 2020 हातूंत दुरुस्ती करची पडटली. भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 142 प्रमाणें अधिकारांचो वापर करून आनी पुराय न्याय दिवंक ग्राहक संरक्षण (नियुक्तीची पात्रताय, भरतीची पद्धत, नियुक्तीची प्रक्रिया, पदाचो कालावधी, राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्ष आनी वांगड्यांचे राजिनामे आनी बडतर्फी) नेम, 2020 हातूंत योग्य तीं सुदारणां जायत मेरेन मान्यताय प्राप्त विद्यापिठांतल्यान पदवी घेतिल्ल्या आनी क्षमताय, निश्ठा आनी प्रतिश्ठा आशिल्ली व्यक्ती आनी ग्राहक वेव्हार, कायदो, भौशीक वेव्हार, प्रशासन, अर्थशास्त्र, वाणिज्य, उद्देग, वित्त, वेवस्थापन, अभियांत्रिकी, तंत्रगिन्यान, भौशीक भलायकी वा वैजकी क्षेत्रांतलें विशेश गिन्यान आनी कमीत कमी धा वर्सांचो अणभव आशिल्ली व्यक्ती राज्य आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडीचे नियुक्ती खातीर पात्र मानतले. तेच प्रमाणें, क्षमताय, निश्ठा आनी प्रतिश्ठेची व्यक्ती आनी ग्राहक वेव्हार, कायदो, भौशीक वेव्हार, प्रशासन, अर्थशास्त्र, वाणिज्य, उद्देग, वित्त, वेवस्थापन, अभियांत्रिकी, तंत्रगिन्यान, भौशीक भलायकी वा वैजकी क्षेत्रांतलें विशेश गिन्यान आनी कमीत कमी धा वर्सांचो अणभव आशिल्ली व्यक्ती जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडीचे नियुक्ती खातीर पात्र मानतले. भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 142 अंतर्गत अशे निर्देश दिल्यात की, राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्ष आनी वांगड्यांची नियुक्ती, योजनेंत निर्देशीत केल्ले प्रमाणें, दोन पेपर आशिल्ले लेखी परिक्षेंतले कामगिरीच्या आदाराचेर करचे. दरेकी पेपरांत पात्रताय गूण 50% आसतले आनी मौखीक परिक्षा 50 गुणांची आसतली. (परिच्छेद 8, 8.1, 8.3) (321 – जी – एच; 322 – ए – बी, एफ – एच; 323 – ए – सी, जी).

मद्रास बार असोसिएशन विरुद्ध युनियन ऑफ इण्डिया आनी आनीक एक 2021 एस.सी.सी. ऑनलायन एस.सी. 463; उत्तर प्रदेश राज्य विरुद्ध उत्तर प्रदेश ग्राहक संरक्षण बार असोसिएशन (2018) 7 एस.सी.सी. 423 : (2018) 4 एस.सी.आर. 503 हाचेर भिस्त दवरली.

निर्णय विधी संदर्भ

(2016) 8 एस.सी.आर. 851	भिस्त दवरली	परिच्छेद 2.6
(2020) 2 एस.सी.आर. 246	भिस्त दवरली	परिच्छेद 2.6
(2018) 4 एस.सी.आर. 503	संदर्भ	परिच्छेद 6.2
(2017) 7 एस.सी.आर. 369	भिस्त दवरली	परिच्छेद 6.3

दिवाणी अपिलीय अधिकारक्षेत्र: दिवाणी अपील क्रमांक 831/2023.

मुंबई उच्च न्यायालयाच्या नागपूरच्या खंडपिठान तारीख 14.09.2021 दिसा रीट याचिका क्रमांक 1096/2021 सयत दिवाणी अपील क्रमांक 832 आनी 833/2023 हातूंत पारीत केल्ल्या न्यायनिवाडो आनी आदेशांतल्यान उद्भवला.

आर वेंकटरमणी, ए. जी, संजय जैन, ए.एस.जी. श्रीमती सोनिया माथूर, वरिष्ठ वकील, श्रीमती श्रद्धा देशमुख, श्रीमती चिन्मयी चंद्र, सिद्धांत कोहली, चितवन सिंघल, श्रीमती मानसी सूद, अमरीश कुमार, श्रीमती हर्षिता सुखीजा, निशांख त्रिपाठी, श्रीमती तनया अगरवाल, अरकज कुमार, पद्मेश मिश्रा, युवराज शर्मा, डॉ. उदय प्रकाश वारंजिकर, प्रवर्तक सुहास पाठक, श्रीमती अंकिता चौधरी, सिद्धार्थ धर्माधिकारी, आदित्य अनिरुद्ध पांडे, भरत बगला, श्रीमती कीर्ती दहीच, श्रीमती असथा शर्मा, डॉ. तुषार मांडलेकर, रवींद्र सिंग, श्रीमती रविशा गुप्ता, श्रीसत्य मोहंती, संजीव कौशिक, मनतीका हरीयांनी, श्रेयस अवस्थी, हिमांशू चक्रवर्ती, देव्रत सिंग, श्रीमती मुस्कान सुराणा, तेजस फडणवीस, यतीन एम. जगताप, सुनील कुमार शर्मा, श्रीमती कश्मीरा लांबाट, श्रीमती किशोर लांबाट, सचिन पहावा, वैष्णवी गुप्ता, मेसर्स लांबाट एण्ड लेगीटम, रामेश्वर प्रसाद गोयल, गांगण संघी, श्रीमती अंकिता चौधरी – पक्षकारा वतीन वकील.

गांगण संघी, श्रीमती स्वाती पी. (हस्तक्षेपकर्ता)

ह्या न्यायालयाचो न्यायनिवाडो पारीत करपी-

एम. आर. शाह, न्यायमुर्ती

1. मुंबई उच्च न्यायालयाच्या नागपूरच्या खंडपिठान जनहीत याचिका क्रमांक 11/2021 आनी रीट याचिका क्रमांक 1096/2021 हातूंत दिल्लो आक्षेपीत सामायीक न्यायनिवाडो आनी आदेश जे वरवीं उच्च न्यायालयाच्या खंडपिठान, ग्राहक संरक्षण (नियुक्तीची पात्रताय, भरतीची पद्धत, नियुक्तीची प्रक्रिया, पदाचो कालावधी, राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्ष आनी वांगड्यांचे राजिनामे आनी बडतर्फी) नेम, 2020 (हे उपरांत, नेम, 2020 अशें संबोधित करतले) हाचे नेम 3 (2)(बी), नेम 4 (2)(सी), आनी नेम 6 (9) हे मनमानी, अनुचित आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14चें उल्लंघन करपी आशिल्ल्याचें जाहीर करून ते खोडून काडलें आनी ते खातीर व्यथित आनी असमाधानी जावन, ग्राहक वेव्हार मंत्रालय, भारत सरकार आनी महाराष्ट्र राज्य सरकार हांणी प्रस्तूत अपील दाखल केल्या.

2. ग्राहक वेव्हार, अन्न आनी भौशीक वितरण मंत्रालय (ग्राहक वेव्हार विभाग) हांणी, ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 2019 चे कलम 29 आनी 43 सह कलम 101 च्या उपकलम (2) च्या पोटकलम (एन) आनी (डब्ल्यू) हे वरवीं प्रदान केल्ल्या अधिकारांचो वापर करून नेम 2020 तयार केले.

2.1 नेम 2020 च्या नेम 3 हातूंत राज्य आयोगाच्या अध्यक्ष आनी वांगड्यांचे नियुक्ती खातीर पात्रतायेची तरतूद आसा. नेम 3 (2)(बी) हातूंत अशी तरतूद केल्या की, मान्यताय प्राप्त विद्यापिठांतल्यान पदवी प्राप्त केल्या बगर आनी क्षमताय, निश्ठा आनी प्रतिश्ठा आसल्या बगर आनी ग्राहक वेव्हार, कायदो आनी भौशीक वेव्हार हातूंत खास गिन्यान आनी कमीत कमी वीस वर्सांचो वेवसायीक अणभव आसल्या बगर, खंयचीच व्यक्ती राज्य आयोगाच्या वांगडीपदाचे नियुक्ती खातीर पात्र थारची ना.

2.2. नेम 2020 चो नेम 4 हातूंत जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी हांची नियुक्ती करपाची तरतूद आसा. नेम 4 (2)(सी) हातूंत अशी तरतूद आसा की, क्षमताय, निश्ठा आनी प्रतिश्ठा आसल्या बगर आनी ग्राहक वेव्हार, कायदो आनी भौशीक वेव्हार हातूंत खास गिन्यान आनी कमीत कमी पंदरा वर्सांचो वेवसायीक अणभव आसल्या बगर खंयचीच व्यक्ती राज्य आयोगाच्या वांगडीपदाचे नियुक्ती खातीर पात्र थारची ना.

2.3 नेम 2020 चो नेम 6 हातूंत नियुक्तीचे प्रक्रियेची तरतूद आसा. नेम 6 (9) हातूंत अशी तरतूद आसा की, निवड समिती राज्य आयोग वा जिल्लो आयोगाच्यो गरजो मतींत घेवन आनी उपयुक्तता, आदले कामगिरीची नोंद, निश्ठा आनी निर्णयाचो अणभव विचारांत घेवन आपली शिफारस करपाची कार्यपद्धत निश्चीत करतलो.

2.4 घटनाबाह्य, मनमानी आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14चें उल्लंघन करपी अशे नेम 3 (2)(बी), नेम 4 (2)(सी) आनी नेम 6 (9) हे उच्च न्यायालया मुखारच्या आव्हानाचे विशय आशिल्ले. नेम 3, नेम 4 आनी नेम 6 सकयल दिल्ल्या प्रमाणें आसात:

“3. राज्य आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी हांचे नियुक्तीची पात्रताय –

(1) एकाद्री व्यक्ती उच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश आशिल्ली वा सध्या आसल्या बगर अध्यक्ष म्हणून नियुक्तीक पात्र थारची ना;

(2) एकाद्री व्यक्ती चाळीस वर्सां परस कमी पिरायेची आसल्या बगर आनी सकयल दिल्ल्या पैकीं धारण करिना जाल्यार-

(ए) जिल्लो न्यायालयाचे वा त्याच दर्ज्याच्या न्यायाधिकरणाचे पिठासीन अधिकारी म्हणून कमीत कमी 10 वर्सांचो अणभव वा जिल्लो न्यायालय आनी न्यायाधिकरणांत 10 वर्सांची एकत्रीत सेवा दिल्या बगर, वांगडी म्हणून नियुक्तीक पात्र थारची ना; पूण नियुक्त करतल्या वांगड्यांची संख्या पन्नास टक्क्यां परस चड आसची ना; वा

(बी) मान्यताय प्राप्त विद्यापिठांतल्यान पदवी आनी क्षमताय, निश्ठा आनी प्रतिशेची व्यक्ती आनी ताका ग्राहक वेव्हार, कायदो, भौशीक वेव्हार, प्रशासन, अर्थशास्त्र, वाणिज्य, उद्देग, वित्त, वेवस्थापन, अभियांत्रिकी, तंत्रगिन्यान, भौशीक भलायकी वा वैजकी क्षेत्रांत खास गिन्यान आनी कमीत कमी वीस वर्सांचो वेवसायीक अणभव आसा:

(3) राज्य आयोगाची कमीत कमी एक वांगडी वा अध्यक्ष अस्तुरी आसतली.

4. जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी हांचे नियुक्तीची पात्रताय –

(1) एकाद्री व्यक्ती, जिल्लो न्यायाधीश आसल्या बगर वा जिल्लो न्यायाधीश जावंक पात्र आसल्या बगर अध्यक्ष पदार नियुक्तीक पात्र थारची ना.

(2) एकाद्री व्यक्ती वांगडी म्हणून नियुक्तीक पात्र थारना, जो मेरेन –

(ए) पस्तीस वर्सा परस कमी पिरायेची आसा;

(बी) मान्यताय प्राप्त विद्यापिठांतल्यान पदवी प्राप्त केल्या; आनी

(सी) क्षमतावान, निश्टेची आनी प्रतिश्टेची व्यक्ती आनी ताका ग्राहक वेव्हार, कायदो, भौशीक वेव्हार, प्रशासन, अर्थशास्त्र, वाणिज्य, उद्देग, वित्त, वेवस्थापन, अभियांत्रिकी, तंत्रगिन्यान, भौशीक भलायकी वा वैजकी क्षेत्रांत खास गिन्यान आनी कमीत कमी पंदरा वर्सांचो वेवसायीक अणभव आसा;

(3) जिल्लो आयोगाची कमीत कमी एक वांगडी वा अध्यक्ष अस्तुरी आसतली.

6. नियुक्तीची कार्यपद्धत – (1) राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी हांची नियुक्ती राज्य सरकारा वरवीं सकयल्या व्यक्तींचो आसपाव आशिल्ले निवड समितीचे शिफारसी प्रमाणें करतले, देखीक:-

(ए) उच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायमुर्ती वा तांणी नामांकीत केल्ले उच्च न्यायालयाचे खंयचेय न्यायाधीश – अध्यक्ष;

(बी) राज्य सरकाराच्या ग्राहक वेव्हार विभागाचे प्रभारी सचीव - वांगडी;

(सी) राज्याच्या मुख्य सचिवाचे नामांकीत वांगडी – वांगडी.

(2) राज्य सरकाराच्या ग्राहक वेव्हार विभागाचे प्रभारी सचीव निवड समितीचे आमंत्रक आसतले.

- (3) अध्यक्षींची वा खंयच्याय वांगड्याची नियुक्ती फकत अध्यक्षींचो रितो जागो वा अनुपस्थिती सोडून निवड समितींतलो खंयचोय रितो जागो वा अनुपस्थितीच्या कारणा वयल्यान अवैध थारावंक शकना.
- (4) पद रितो जावपाच्या कमीत कमी स म्हयन्यां आदीं राज्य सरकारा कडल्यान नियुक्तीची प्रक्रिया सुरू करतले.
- (5) एकाद्र्या वांगड्याच्या राजिनाम्याक लागून वा मरणाक लागून वा नवीन पदाचे निर्मितीक लागून पद रितें जाल्यार तें पद रितें जाल्या उपरांत वा निर्माण जाल्या उपरांत, प्रकरणा प्रमाणें, तत्काळ तें पद भरपाची प्रक्रिया सुरू करतले.
- (6) पात्र उमेदवारां कडल्यान रित्या पदां खातीर अर्ज मागोवपाची जायरात मुखेल खबरांपत्रांनी प्रसिद्ध करतले आनी राज्य सरकाराक योग्य दिसता अशे पद्धतीन ती प्रसारीत करतले.
- (7) अशे अर्ज प्राप्त जावंक निश्चीत केल्ले अंतीम तारखे मेरेन प्राप्त अर्जांची छाननी जाल्या उपरांत पात्र उमेदवारांची वळेरी तांच्या अर्जां सयत निवड समिती मुखार दवरतले.
- (8) निवड समिती तांचे कडेन धाडिल्ल्या पात्र अर्जदारांच्या सगळ्या अर्जांचो विचार करतली आनी समितीक गरजेचें दिसल्यार ती जे निकश थारायतली त्या प्रमाणें निर्णय घेतली.
- (9) निवड समिती राज्य आयोग वा जिल्लो आयोगाच्यो गरजो लक्षांत घेवन आनी उपयुक्तता, आदले कामगिरीची नोंद, निश्ठा आनी निर्णयाचो अणभव विचारांत घेवन आपली शिफारस करपाची कार्यपद्धत निश्चीत करतली.
- (10) निवड समिती राज्य सरकाराच्या विचारार्थ गुणवत्तेच्या क्रमान नियुक्ती खातीर उमेदवारांच्या नांवांचे नामिकेची शिफारस करतली.
- (11) राज्य सरकार, शिफारस केल्ल्या उमेदवारांची लायकीपत्रां आनी पूर्व-इतिहासाची चांचणी करतलें वा करून घेतलें.
- (12) अध्यक्ष वा वांगड्यांचे दरेके नियुक्तीचेर, ह्या नेमांनी जोडिल्ल्या परिशिष्टांत दाखयल्ले प्रमाणें, सिव्हील सर्जन वा जिल्लो वैजकी अधिकारी हांचे सयेन शारिरीक तंदुरुस्तीचें प्रमाणपत्र सादर करप बंधनकारक आसतलें.

(13) नियुक्ती पयलीं, निवड जाल्ल्या उमेदवारांनी, जाका लागून अध्यक्ष वा वांगडी म्हणून तांच्या कार्याचेर प्रतिकूल परिणाम जावपाची शक्यताय आसा, अशे खंयचेच अर्थीक वा हेर हीत-संबंद नाशिल्ल्याचें प्रतिज्ञापत्र सादर करचें.

2.5. नेम 3 (2)(बी), 4 (2)(सी) आनी 6 (9) ह्या नेमांचे वैधतायेक मूळ रीट याचिकादारान सकयल्या कारणांक लागून उच्च न्यायालयांत आव्हान दिलां:

(ए) निवड समितीक, नियुक्त जावपी उमेदवारांची शिफारस करपाच्यो कार्यपद्धती थारावपाचो अनियंत्रिक आनी बेसुमार अधिकार मनमानीपणाचो, अनुचीत आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14चें उल्लंघन करपी आसा.

(बी) कामाचें स्वरूप लक्षांत घेवन, न्यायालयीन कामकाज करूंक नियुक्ती करपा खातीर शिफारस करपा पयलीं, उमेदवाराची पात्रताय तपासप गरजेची आसा. ते खातीर, ज्या उमेदवारांची नियुक्ती करतात तांकां कायदेशीर फाटभूंय आसप आवश्यक आसा.

(सी) सक्षम उमेदवारांची नियुक्त जावंक नाशिल्ल्यान ग्राहक संरक्षण अधिनेमाचो हेतू निश्फळ जावपाची शक्यताय आसा.

(डी) राज्य आनी जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगड्यांक न्यायालयाचे अधिकार दितात. प्रथम वर्ग न्यायदंडाधिकारी (जे.एम.एफ.सी.) हांचे नियुक्तींत उमेदवारांची लेखी परिक्षा आनी मौखिक परिक्षा घेतात.

(ई) ह्या मानादीक न्यायालयान मंजूर केल्ल्या आनी सगळ्या पक्षकारांनी मान्य केल्ल्या आदेश नेमांच्या मसुद्याचें पालन जायना. ते खातीर, तें ह्या मानादीक न्यायालयाच्या निर्देशांच्या विरोधांत आसा.

(एफ) ह्या नेमांनी पारदर्शकताय आनी निवडीचे निकश नमूद केल्ले नात.

(जी) सभापती आनी वांगड्यांचे नियुक्तीचे कार्यपद्धतीचे बाबतींत पारदर्शकताय नाशिल्ल्यान, राजकी आनी कार्यकारी हस्तक्षेपाची खूब भिरांत व्यक्त जाता.

2.6 मूळ रीट याचिकादाराचे वतीन उच्च न्यायालया मुखार अशें प्रकरण आशिल्लें की, ह्या न्यायालयान, उत्तर प्रदेश राज्य आनी हेर विरुद्ध ऑल उत्तर प्रदेश कन्व्युमर प्रॉटेक्शन बार

असोसिएशन; (2017) 1 एस.सी.सी. 444 (फुडें यू.पी.सी.पी.बी.ए. म्हणून संबोधीत करतले), ह्या प्रकरणांत ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 अंतर्गत आदर्श नेम तयार करपाचे निर्देश दिल्ले. ते प्रमाणें, ह्या न्यायालयान आदर्श नेमावळ तयार करून सगळ्या पक्षकारांनी ती मान्य केली. मूळ रीट याचिकादाराचे वतीन अशेंय म्हणलां की, आदर्श नेमांक कळाव करून जायत्या राज्यांनी 18.05.2018 दिसा ग्राहक संरक्षण (राज्य आयोग आनी जिल्लो मंच हांचे अध्यक्ष आनी वांगड्यांची नियुक्ती, वेतन, भत्ते आनी सेवा-अटी) नेम, 2017 (ह्या फुडें नेम, 2017 म्हणून संबोधीत करतले) अधिसुचीत केले. महाराष्ट्र राज्यांत, ग्राहक संरक्षण अधिनेम 1986 च्या कलम 30 अंतर्गत, तारीख 03.01.2012 दिसा तयार केल्ल्या आदर्श नेम 2012 आदीं पसुनूच अस्तित्वांत आशिल्ल्याचें सादर केलें आनी हे नेमावळींत, नेम 10 प्रमाणें जिल्लो ग्राहक मंचाचे अध्यक्ष आनी वांगडी पदां खातीर इत्सूक उमेदवारां / अर्जदारां खातीर पयलीं पसुनूच 100 गुणांचे लेखी परिक्षेची तरतूद आसली. आदलो ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 रद्द करून ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 2019 (ह्या फुडें अधिनेम, 2019 म्हणून संबोधीत करतले), तारीख 20.07.2020 दिसा पासून अंमलांत आयलो, अशें सादर केलें. अधिनेम, 2019 प्रमाणें स्थापन केल्ल्या राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोग हांचे अध्यक्ष आनी वांगडींचे निवडी खातीर, निवड समितीक नेम 2020 प्रमाणें दिल्ल्यो स्वताच्यो कार्यपद्धती थारावपाचो अधिकार हो यू.पी.सी.पी.बी.ए. (वयर उल्लेखीत) प्रकरणांतल्या ह्या न्यायालयाच्या निर्णयाच्या विरोधांत आसा, असो युक्तिवाद मूळ रीट याचिकादाराचे वतीन केलो. अधिनेम, 2019 प्रमाणें स्थापन केल्ल्या जिल्लो आनी राज्य आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी हांकां करची पडपी न्यायालयीन कामां पळोवन लेखी परिक्षा घेनासतना, फकत मौखीक परिक्षेच्या आदाराचेर निवड केल्यार अयोग्य उमेदवारांची निवड जातली आनी मुखार न्याय न्हयकारूं येता, असो युक्तिवाद मूळ रीट याचिकादाराचे वतीन केलो. अध्यक्ष आनी राज्य आनी जिल्लो आयोगाच्या वांगड्यां खातीर अनुक्रमान 20 वर्सां आनी 15 वर्सांचो कमीत कमी अणभव निश्चीत करप मद्रास बार असोसिएशन विरुद्ध भारत सरकार आनी आनीक एक प्रकरणांत [(2021) 7 एस.सी.सी. 369] ह्या न्यायालयान जारी केल्ल्या निर्देशांच्या विरोधांत आसा; ते उपरांत, संबंदीत सामायीक निर्णय आनी आदेशा वरवीं उच्च न्यायालयान नेम, 2020 चे नेम 3 (2)(बी), नेम 4 (2)(सी) आनी नेम 6 (9) अवैध आनी घटनाबाह्य, अनुचीत, मनमानी आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14 चें उल्लंघन करपी आनी यू.पी.सी.पी.बी.ए. (वयर उल्लेखीत) ह्या प्रकरणांत ह्या

न्यायालयान जारी केल्लीं निरिक्षणां आनी निर्देशांच्या विरोधांत आसा अशें घोशीत केलां, असो युक्तिवाद मूळ रीट याचिकादाराचे वतीन केलो. निवड समितीक नेम 2020 प्रमाणें स्वताच्यो कार्यपद्धती थारावपाचो पुराय अधिकार दिल्यार यू.पी.सी.पी.बी.ए. (वयर उल्लेखीत) चे बाबतींत वर्णन केल्ली परिस्थिती निर्माण जातली आनी परत मानकांत मोट्या प्रमाणांत तफावत निर्माण जातली तशेंच नोकरशायेचो आनी राजकी अवास्तव हस्तक्षेप मोट्या प्रमाणांत जातलो, अशें निरिक्षण उच्च न्यायालयान नोंद केलां आनी शेवटाक हे खातीर न्याय न्हयकारतले जो भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14 चें उल्लंघन आसतलें, वयल्यो तरतुदीं घटनाबाह्य, अनुचीत आनी मनमानी आसात असो निर्णय दितना उच्च न्यायालयान न्यायाधिकरणाची इतिहासीक फाटभूंय आनी न्यायाधिकरणान न्यायपूर्ण पद्धतीन प्रकरणांचो निर्णय घेवपाचें कर्तव्य न्यायालयीन कार्यान दिलां, हाचो विचार केला. ते खातीर, न्यायाधिकरणांच्या न्यायीक वांगड्यां कडल्यान अपेक्षीत मानक आनी अशा वांगड्याचे नेमणुकी खातीर लागू केल्ले मानक हे ह्या अधिकारांचो वापर करपी न्यायाधिशांचे नेमणुकेक शक्य तितले लागू आसतले, अशें मत उच्च न्यायालयान व्यक्त केल्लें. ते उपरांत, ह्या न्यायालयाच्या मद्रास बार असोसिएशन (वयर उल्लेखीत) आनी यू.पी.सी.पी.बी.ए (वयर उल्लेखीत) च्या प्रकरणांतल्या निर्णया उपरांत, उच्च न्यायालयान निश्कर्श काडलो आनी सकयल्या प्रमाणें निमाणो आदेश दिलो:

- i. जनहीत याचिका क्रमांक 11/2021 मान्य केल्या;
- ii. रीट याचिका क्रमांक 1096/2021 अंशीक मान्य केल्या;
- iii. नेम 2020 चे नेम 3 (2)(बी), नेम 4 (2)(सी) आनी नेम 6 (9) वयर नमूद केल्ल्या कारणांक लागून, मनमानी, अनुचीत आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14 चें उल्लंघन करपी आसा अशें घोशीत करता आनी म्हणून ते रद्दबातल आनी रद्द करता;
- iv. निर्णय आनी आदेशाचे तारखे पासून चार सप्तकां भितर निर्णयांत केल्लीं निरिक्षणां लक्षांत घेवन घटनाबाह्य थारायल्ले नेम 2020 चे नेम 3 (2)(बी), नेम 4 (2)(सी) आनी नेम 6 (9) हाका पर्याय म्हणून योग्य प्रकार जाल्ल्या नेमांची तरतूद करपाचे निर्देश केंद्र सरकाराक दिता;

- v. प्रतिवादी क्रमांक 2 हांणी राज्य आयोगाचे वांगडी आनी जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी पदां खातीर अर्ज मागोवंक जारी केल्ली 2 फेब्रुवारी 2021 दिसाची रित्या पदाची नोटीस रद्दबातल करून रद्द करता;
- vi. 2 फेब्रुवारी 2021 च्या रित्या पदाचे नोटिशीच्या अनुशंगान सुरू केल्ली राज्य आयोगाचे वांगडी आनी जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी निवडीची प्रक्रिया रद्द करता;
- vii. राज्य आयोगाचे वांगडी आनी जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी हांचे निवडीची प्रक्रिया फुडें दिल्ल्या प्रमाणें सुरू करची आनी ती भारताच्या सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्देशां प्रमाणें बेगिनात बेगीन पुराय करची;
- viii. हें स्पश्ट करतात की आमी राज्य आयोग, महाराष्ट्र राज्य हांच्या अध्यक्षांचे नियुक्तीचे वैधतायेचो विचार करूंक ना;
- ix. खर्चा विशीं कसलोच आदेश ना.

2.7 उच्च न्यायालयान दिल्लो आक्षेपीत सामायिक निर्णय आनी आदेश हो प्रस्तूत अपिलाचो विशय आसा.

3. तारीख 17.11.2022 आनी 18.11.2022 दिसा ह्या न्यायालया वरवीं ह्या प्रकरणांची सुनावणी जाल्या उपरांत, ह्या न्यायालयाचे प्रथम दर्शनी मत जाल्लें की नियुक्ती प्रक्रिये कडेन संबंदीत नेम 6 (9) प्रमाणें निवड समितीच्या हातांत खूब स्वेच्छाधिकार दिल्यात आनी कांय वस्तुनिष्ठ निकश देखीक लेखी परिक्षे सारकी चांचणी आसूंक जाय आसली जाच्या आदारान उमेदवारांची तंदुरुस्ती आनी उपयुक्तता हांची चांचणी घेवं येता अशें भारताचे एटर्नी जनरल श्री. आर. वेंकटरमण हांणी सादर केलें. फाटल्या सुनावणींच्या तारखांक ह्या न्यायालया कडल्यान आयिल्ल्या निरिक्षणांच्या आदारान सरकारान ह्या प्रकरणाचो विचार केलो आनी त्या अनुशंगान केंद्र सरकार आनी सगळ्या राज्य सरकार हांचे मदीं बसका आपयली, हाचे कडेन लक्ष वेदले. केंद्र सरकार आनी सगळ्या राज्य सरकारांनी राज्य आनी जिल्लो आयोगांनी नियुक्ती खातीर लेखी परिक्षा घेवपाची इत्सा आनी वेव्हार्यताय विचारांत घेवची वा पर्यायान नियुक्ती

करतना सोद आनी निवड समित्यांक उपलब्ध आशिल्ले स्वेच्छाधिकार कमी जातले अशे नेम वा मार्गदर्शक तत्वां तयार करूं येतात काय किदें हाचो विचार करचो. राज्यांतले चर्चे वेळार चडशीं राज्यां लेखी परिक्षा घेवपाचे वटेन नाशिल्ल्याचें दिसून आयलें. हे बसकेंत जाल्ले चर्चेच्या आदाराचेर अशेंय दिसून आयलें की, समान धोरण म्हणून न्यायाधिकरणांच्या वांगड्यांक नियुक्ती खातीर लेखी परिक्षा घेवप हेर कारणां बरोबरच सकयल्या कारणां खातीर वेव्हार्य वा एच्छीक थारची ना.

(i) न्यायाधिकरणांत दर वर्सा रित्या पदांची संख्या खुबूच कमी आसा, जाल्यार कांय न्यायाधिकरणांत ती फकत एक अंकी आसा. पांच-स पदां खातीर परिक्षा घेवप अर्थीक वा वेव्हारीक नदरेन वेव्हार्य थारची ना,

(ii) चडशा न्यायाधिकरणांनी ग्राहक वेव्हार, अर्थशास्त्र, कायदो, सिक्युरिटीज, फायनान्स, टॅलिकॉम, वीज आनी हेर विविध संबंदीत क्षेत्रांनी तज्ञ आशिल्ल्या वांगड्यांची नियुक्ती आवश्यक आसता. समान अभ्यासक्रम आशिल्ली एकूच लेखी परिक्षा शक्य जावची ना आनी एकाद्र्याक कौशल्याच्या दरेक भिन्न क्षेत्रा खातीर वेगळी परिक्षा घेवची पडूं येता, जाका लागून पुराय प्रक्रिया मनमानी आनी अकार्यक्षम जातली.

(iii) पस्तीस – चाळीस वा पन्नास वर्सां वयल्या सक्षम, प्रतिश्टीत आनी यशस्वी व्यक्ती लेखी परिक्षा दिवंक तयार आसचे नात आनी उपरांत तांचे गूण उकते जातले जाका लागून मोट्या प्रमाणांत लोक अर्ज करपा पासून फाटीं ओडूंक शकता.

(iv) पंदरा – वीस वर्सांचो अणभव आशिल्ल्या व्यक्तीं कडल्यान ह्या फुडें आवश्यक परिक्षा दिवपाची कुशळटाय आसना आनी लेखी परिक्षा वेव्हारीक वा कॉर्पोरेट वातावरणांत वा हेर खंयच्याय अशिक्षणीक क्षेत्रांत आशिल्ल्या लोकांचे तुलनेंत शिक्षणीक वा संशोधकांक अनावश्यकपणान अनुकूल थारूंक शकता.

(v) लेखी परिक्षा घेतल्यार नियुक्तीची पुराय प्रक्रिया लांबूंक शकता, जातूंत जायरात, भौशीक सुचना, अर्ज प्राप्त जावप आनी कागदपत्रांची तपासणी, आयबी इनपूट, कर आनी वैजकी अहवाल आनी उपरांत निवड समिती कडेन वैयक्तीक

संवाद आवश्यक आशिल्ल्यान आदींच 4-6 म्हयन्यांचो कालावधी लागता. ताका लागून, न्यायाधिकरणांतल्या रित्या पदांची संख्या वाडूंक शकता, जें एच्छीक ना.

(vi) राज्यांनी लेखी परिक्षेची एकसमान अट थारायल्यार दरेका राज्याच्या थळाव्यो गरजो, देखीक, असाम वा गोंय वा सिक्कीम सारक्या ल्हान राज्यांत आयिल्ल्या अर्जांची संख्या खूब कमी आशिल्ल्यान आनी केन्ना केन्ना जायरात केल्ल्या पदांचे संख्ये परस कमी आशिल्ल्यान, त्यो विचारांत घेवचे नात. लेखी परिक्षेक लागून रितीं पदां भरूंक अदीक आडमेळीं येवं येतात.

(vii) न्यायाधिकरणांत लेखी परिक्षेची एकसमान अट थारावप लेगीत एच्छीक माननात, कारण दरेका न्यायाधिकरणाचे स्वताचे पात्रताय निकश आसतात आनी वेग-वेगळ्या प्रकाराची व्यक्ती तांच्या विचारक्षेत्रांत येतात. देखीक, साबार पदांचेर फकत निवृत्त न्यायाधीशच काम करूंक शकतात आनी सर्वोच्च न्यायालय वा उच्च न्यायालयांतल्या न्यायाधिकाऱ्यांची लेखी परिक्षा घेवप योग्य थारची ना. तेच प्रमाणें, टीडीसॅट वा एपीटीईएल सारक्या विशेश न्यायाधिकरणांनी तंत्रीक वांगडी म्हणून नियुक्त जावंक खूबूच कमी लोक पात्र आसतात आनी दूरसंचार वा वीज क्षेत्रांतल्या प्रतिश्टीत व्यक्तींची तांचे कुशळटायेच्या क्षेत्रांतल्या आकर्शक करियर सोडोवपा खातीर परिक्षा दिवपाची इत्सा आसना. हाका लागून, न्यायाधिकरणांक इत्सूक व्यक्ती गमोवचो पडटलो, जांकां हरशी लोकसेवेचे भावनेन ह्या न्यायाधिकरणांत सामील जावपाची इत्सा आसूंक शकता.

3.1 13.01.2013 दिसा भारत आनी सरकार आनी सगळीं राज्यां / केंद्र शासीत प्रदेशां हांचे मजगतीं जाल्ले बसकेंत निवड समित्यांक मार्गदर्शक करूंक समान उपाय-योजनांचो विचार करूंक फुडले चर्चेच्या आदाराचेर तांचे निवड प्रक्रियेचो अभ्यास करतना, निवड समितीक उपलब्ध आशिल्ल्या स्वेच्छाधिकाराचें मार्गदर्शन करूंक आवश्यक सुचना जारी करपाची तरतूद करूंक सकयल्यो तरतुदी नेम, 2020च्या नेम 6 (9) सकयल आसपावीत करपाचो विचार करूं येता अशें भारताचे विद्वान एटर्नी जनरल श्री. वेंकटरमण हांणी मुखार म्हणलें:

“अशी तरतूद करतात की राज्य आयोग वा जिल्लो आयोगांत अध्यक्ष वा वांगडी म्हणून नियुक्ती खातीर उमेदवाराचे योग्यताये विशीं मुल्यमापन करतना निवड

समितीक केंद्र सरकारान वेळवार आदेशा वरवीं जारी केल्ल्या सुचोवण्यां प्रमाणें मार्गदर्शन करतले.”

3.2 देशभरांतल्या राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगांतल्या (अध्यक्ष आनी वांगडी) नियुक्तींक लागू करपाच्या समान उपाय-योजनांच्या विकासा संदर्भांत, पदांची पातळी, ह्या पदांच्या धारकांनी करूंक जाय आशिल्लीं वैधानिक कामां, ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 2019 हातूंत नमूद केल्लीं उद्दिष्टां लक्षांत घेवन सकयली उपाय-योजना, विचारार्थ निश्चीत करतात, अशें फुडें सादर केलें:

ए) राज्य आयोग वा जिल्लो आयोगांत अध्यक्ष वा वांगडी म्हणून नियुक्ती खातीर उमेदवाराची निवड, एकूण 100 गुणांतल्या तांणी मेळयल्ल्या गुणांच्या आदाराचेर करूंक जायना. एकूण गूण (100) ही (1) मुलाखती खातीर 60 गूण, आनी (2) उमेदवाराच्या कांय विशेश कर्तृत्वा खातीर 40 गूण हांची बेरीज आसूंक शकता;

बी) वयर उल्लेखीत सुत्रीकरण, जरी ह्या मानादीक न्यायालयाक योग्य दिसलें जाल्यार तें सकयल्या परंतुका प्रमाणें निर्देश मानूं येता.

सी) मुलाखतीचो घटक दुसऱ्या परस चड आसतलो अशे पद्धतीन गुणांचें प्रस्तावीत वांटप करपा फाटलो युक्तिवाद म्हणल्यार पदाची पातळी आनी त्या पदाचें कर्तव्य लक्षांत घेवन सगळ्यांत योग्य उमेदवाराची निवड सुनिश्चीत करप.

डी) खास कामगिरी खातीर 40 गुणांचें वांटप सकयल्या प्रमाणें मानूं येता:

अ. क्र.	निकश	चडावत गूण	गुणांची पद्धत
1.	अणभवाच्या वर्सांची संख्या	15	(i) भरती विशीं अटींचें नियमन करपी नेमां प्रमाणें, अणभवाच्या आवश्यक आशिल्ल्या कमीत कमी वर्सांचे संख्ये खातीर – 10 गूण (ii) दर 2 वर्सांच्या अतिरिक्त अणभवा खातीर – 1 गूण (चडांत चड 5 गूण)

			2 वर्सां परस कमी अणभव आसल्यार, 2 वर्सांच्या अणभवा खातीर चडांत चड गूण म्हणल्यार 1 गूण अणभवाच्या वर्सा प्रमाणें विभागूं येता. स म्हयन्यां परस कमी कालावधीच्या अणभवा कडेन ह्या कारणाक लागून दुर्लक्ष करूं येता.
2.	उच्च शिक्षणीक पात्रताय	15	i. पदवीधरां खातीर 6 गूण ii. पदव्युतरां खातीर 6 गूण iii. पीएच.डी. खातीर 3 गूण
3.	आदीं दिल्ली भौशीक सेवा	10	केंद्र / राज्य सरकारांत वा त्या अंतर्गत येवपी संवैधानिक संस्थेंत नियमित सेवेच्या दर 4 वर्सां खातीर 2 गूण (चडांत चड 10 गूण)

3.3 चर्चेचो एकंदर विचार केल्यार अशें दिसून येता की जायतीं आडमेळीं आशिल्ले लेखी परिक्षेचें आयोजन वेव्हार्य थारचें ना आनी निवडीच्या हेतून तो सगळ्यांत योग्य उपाय थारचो ना अशें सादर करतात.

4. सध्याच्या अपिलाक विरोध करतना, संबंदीत प्रतिवाद्यांचे वतीन बाजू मांडपी विद्वान वकील डॉ. उदय प्रकाश वारंजीकर आनी डॉ. तुषार मांडलेकर हांणी ठामपणान सांगलें की, ह्या प्रकरणांतली वस्तुस्थिती आनी परिस्थितींत उच्च न्यायालयाचे नेम 2020चे नेम 3 (2)(बी), नेम 4 (2)(सी) आनी नेम 6 (9) हे मनमानी, अनुचीत आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14चें उल्लंघन करपी आसात अशें घोशीत करपांत कसलीच चूक करूंक ना.

4.1 ग्राहक राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगांत उमेदवारांची नियुक्ती करचे पयलीं सर्वोच्च मानक आनी बारीकसाणेन छाननी आसप ही प्रस्तूत प्रतिवादीच्या युक्तिवादाचो आदार आसा. नेम, 2020 अंतर्गतची निवड पद्धत आनी अपीलकर्तान आपणायल्ले प्रक्रियेक लागून, ग्राहकांच्या वादांचेर निर्णय घेवंक अकार्यक्षम उमेदवारांची नियुक्ती जातली अशें मुखार सादर केलें. नेम 6 (9) प्रमाणें निवड समितीक राज्य आनी जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगड्यांचे

नियुक्तींतली कार्यपद्धत थारावपाचे अनियंत्रित स्वेच्छाधिकार आसात. अनियंत्रित अधिकारांच्या अश्या प्रत्यायोजनांक लागून अनिच्छ परिणाम जातले, असो युक्तिवाद केलो.

4.2 नेम 2020चे नेम 3 (2)(बी) आनी नेम 4 (2)(सी) आनी नेम 6 (9) मनमानी, अनुचीत आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14 चें उल्लंघन करपी आसात, ह्या तांच्या युक्तिवादाच्या समर्थनान सकयल दिल्ल्या प्रमाणें निवेदन केलें.

ए) नेम 2020 प्रमाणें निवड पद्धत, निवड समितीक नियुक्त जावपी उमेदवारांची शिफारस करपाची प्रक्रिया थारावपाचो अनियंत्रित स्वेच्छाधिकार आनी अत्याधीक अधिकार प्रदार करता, हे मनमानी, अनुचीत आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14चें उल्लंघन आसा;

बी) कामाचें स्वरूप लक्षांत घेवन, न्यायीक कर्तव्य निभावपा खातीर नियुक्तीची शिफारस करचे पयलीं उमेदवाराची पात्रताय तपासप आवश्यक आसा;

सी) सक्षम उमेदवारांची नियुक्ती जावंक ना जाल्यार ग्राहक संरक्षण अधिनेमाचो हेतू विफल जावपाची शक्यताय आसा;

डी) राज्य आनी जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगड्यांक न्यायालयाचे अधिकार दिल्यात. प्रथम वर्ग न्यायदंडाधिकारी हांचे नेमणुकेच्या वेळार उमेदवारांची लेखी परिक्षा आनी मौखीक परिक्षा घेवन चांचणी घेतात, तेन्ना जिल्लो आनी राज्य आयोगांत नियुक्ती खातीर ही प्रक्रिया आपणायतात;

ई) नेम 2020 हातूंत पारदर्शकताय आनी निवडीचे निकश नात;

जी) सभापती आनी वांगड्यांचे नेमणुकांचे बाबतींत पारदर्शकताय नाशिल्ल्यान राजकी आनी प्रशासनीक हस्तक्षेपाचो खर हुस्को आसा.

4.3 विधी आयोगान लेगीत आपल्या 272 व्या अहवालांत नव्यान स्थापन जाल्ल्या न्यायाधिकरणांच्या वांगड्यां कडेन उच्च न्यायालय आनी जिल्लो न्यायालयाच्या न्यायाधिशं सारकी पात्रताय आसची, अशें सुचयलां आनी ह्या अहवालांत, नियुक्त्यांनी एकसुत्रताय हाडपाची शिफारस केल्या.

4.4. फुडें अशें सादर केलां की, ते खातीर यू.पी.सी.पी.बी.ए (वयर उल्लेखीत) ह्या प्रकरणांत ह्या न्यायालयान ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 अंतर्गत आदर्श नेम तयार करपाचे निर्देश दिले. ह्या निर्णया वरवीं आदर्श नेम ह्या न्यायालयान मंजूर केले आनी सगळ्या पक्षकारांनी स्विकारले अशें सादर केलें. आदर्श नेम स्विकारून, जायत्या राज्यांनी ग्राहक संरक्षण (राज्य आयोग आनी जिल्लो मंच हांचे अध्यक्ष आनी वांगड्यांची नियुक्ती, वेतन, भत्ते आनी सेवा-अटी) नेम, 2017 (ह्या फुडें नेम, 2017 अशें संबोधीत करतले) अधिसुचीत केला. ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 हातूंतल्या तरतुदीं प्रमाणें अधिकारांचो वापर करून महाराष्ट्र राज्यान लेगीत तारीख 24.05.2019 दिसा आदर्श नेम स्विकारले आनी मंजूर केले, अशें मुखार सादर केलें. ताचे आदीं लेगीत ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 च्या कलम 30 प्रमाणें महाराष्ट्र राज्यांत आदर्श नेम 2012 अस्तित्वांत आशिल्ले आनी हे नेमावळींत जिल्लो ग्राहक मंचाच्या अध्यक्ष आनी वांगडी पदा खातीर इत्सूक उमेदवार / अर्जदारां खातीर नेम 10 प्रमाणें 100 गुणांची लेखी परिक्षा घेवपाची तरतूद हे आदींच आशिल्ली, अशें मुखार सादर केलें.

4.5 वयर निरिक्षण केल्ल्या प्रमाणें ह्या न्यायालयान अधिनेम, 1986 प्रमाणें ग्राहकांच्या वादांचो प्रभावी निकाल लावंक नियुक्ती, वेतन, सेवा अटी आदी खातीर समान आदर्श नेमांक मान्यताय दिली, अशें मुखार सादर केलें. हे आदर्श नेम सगळ्या पक्षांनी स्विकारले. ग्राहक मंच / आयोगाचे निर्णय घेवपाचे अधिकार हे न्यायीक अधिकार आसात, अशें सादर केलें. राज्य आनी जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगड्यांच्या न्यायालयीन कामकाजांत कसलोच बदल करूंक ना. तारीख 20.07.2020 दिसा पासून लागू जाल्लो ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 2019 (अधिनेम, 2019) उपरांत लेगीत राज्य आनी जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगड्यांच्या न्यायालयीन कामकाजांत कसलोच बदल जावंक ना. अधिनेम 2019 प्रमाणें ग्राहकांच्या वादांची निपटावणी करपा संदर्भांतले कायदो विशयक येवजणेंत कसलोच बदल करूंक ना, अशें सादर केलें. ताका लागून, पयलींचो ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 हो कायदो रद्द करून ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 2019 तारीख 20.07.2020 दिसा पासून लागू केला. आधुनीक बाजारपेठेंतले जबर बदल आनी ग्राहकांच्या सतत उद्भवपी असुरक्षिततेक लागून ग्राहकांक फावोशें संरक्षण पुरवण हो विधीमंडळाचो एकमेव हेतू आसा. अधिनेम, 2019 प्रमाणें, जिल्लो आनी राज्य आयोगांचें अर्थीक कार्यक्षेत्र मोट्या प्रमाणांत वाडयलां. पूण, ग्राहकांच्या वादाचेर उपाय काडपा संदर्भांत हे योजनेंत कसलोच ठोस बदल करूंक ना. ताका लागून ग्राहक आयोग हे दिवाणी आनी फौजदारी

सयत न्यायालयांच्या फावोशे अधिकार आशिल्लें न्यायालयीन कामकाज निभावपाचे अधिकार आशिल्ले अर्दन्यायीक अधिकारी आसात.

4.6 अधिनेम, 2019च्या कलम 71 प्रमाणें आयोगांक दिवाणी न्यायालयाचे अधिकार आसात आनी कलम 72 प्रमाणें आयोगांक जे.एम.एफ.सी.चे अधिकार आसात. वयल्यो बाबी आसून लेगीत जेन्ना अधिनेम, 2019 च्या कलम 101 वरवीं मेळिल्ल्या अधिकारांचो वापर करून केंद्र सरकारा वरवीं नेम, 2020 तयार करतात, तातूंत आक्षेपीत नेम 3 (2)(बी), नेम 4 (2)(सी) आनी नेम 6 (9) ची तरतूद आसा, तेन्ना परिस्थिती, नेम 2020 पयलीं प्रचलीत आशिल्ल्या बाबीं परस वायट जाली अशें सादर केलें.

4.7 ते खातीर, राज्य आनी जिल्लो आयोग अर्दन्यायीक कामां आनी न्यायालयीन कामां करतना आनी न्यायालयाच्या अधिकारांचो वापर करतना उमेदवाराची क्षमताय तपासूंक, लेखी परिक्षा आनी मौखीक परिक्षा घेवपाची गरज आसा. फकत इत्सूक उमेदवारांच्या मुलाखतींक लागून अशे निवड प्रक्रियेंतल्यान राजकी हस्तक्षेप जातले आनी अयोग्य निकाल लागतले.

4.8 नेम 6 (9), निवड समितीक अनियंत्रित स्वेच्छाधिकार प्रधान करता, अशेंय मुखार सादर केलें. न्यायालयीन कामकाज निभावूंक नेमिल्ल्या उमेदवारांच्या शिफारशींचे बाबतींत अनियंत्रित स्वेच्छाधिकार भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14 चें स्पश्ट उल्लंघन आसा. मद्रास बार असोसिएशन (वयर उल्लेखीत) ह्या प्रकरणांत न्यायालयान जाहीर केलें की, “अनुच्छेद 14 हातूंत स्पश्टपणान न्यायदानाच्या मान्यताय प्राप्त तत्वां कडेन सुसंगत, निशपक्ष आनी स्वतंत्रपणान न्यायीक अधिकारांचो वापर करपी मंचा वरवीं व्यक्तीच्या अधिकारांचो निर्णय घेवपाचो अधिकार आसपावीत आसा.” सध्याच्या प्रकरणांत नेम 6 (9) प्रमाणें केंद्र सरकारान निकश आनी मानक थारय नासतना निवड प्रक्रिया थारावपाचो पुराय अधिकार दिला आनी तो अनुचीत आनी मनमानी करपी आसा.

4.9 निवड समितीचेर नेम, 2020 प्रमाणें नियंत्रण नाशिल्ल्या कारणाक लागून ह्यो तरतुदी अनुचीत आसात, अशें लेगीत नमूद केलें. निवड समितीक उमेदवारांच्या शिफारशींत पुराय स्वेच्छाधिकार आसात.

4.10 आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी म्हणून नियुक्त जावंक उमेदवारांचे निवडीचे चार स्रोत आसात, देखीक सेवारत न्यायीक अधिकारी, निवृत्त न्यायीक अधिकारी, वकील वा विशेश गिन्यान आनी अणभव आशिल्ले हेर खंयचेय व्यक्ती. उपयुक्तताय, अनुकूलताय, आदले

कामगिरीची नोंद, निश्ठा आनी निर्णयाचो अणभव विचारांत घेवपाचे निर्देश हें नेमावळींत निवड समितीक दिल्यात, अशें मुखार सादर केलें. निवड समिती उपलब्ध नोंदीच्या आदाराचेर निवृत्त वा सेवारत न्यायालयीन उमेदवारांचे अनुकूलतेचो विचार करूंक शकता, पूण, अन्यायीक स्रोतांतल्यान येवपी उमेदवारांची योग्यताय, एकूण पात्रताय तपासल्या बगर निश्चीत करूंक शकना. पक्षपातीपणा आनी अपारदर्शकतायेंतल्यान जाल्ल्यो नियुक्त्यो ह्यो ग्राहक संरक्षण अधिनेमाचो उद्देशूच विफल करतल्यो अशें सादर केलें.

4.11 अशे रितीन नेम 2020, यू.पी.सी.पी.बी.ए (वयर उल्लेखीत) प्रकरणांतल्या ह्या न्यायालयाचो निकाल रद्दबातल थारायतात, अशें लेगीत मुखार नमूद केलें.

4.12 मद्रास बार असोसिएशन विरुद्ध युनियन ऑफ इण्डिया आनी आनीक एक (2021 एस.सी.सी. ऑनलायन एस.सी. 463) ह्या खटल्यांत ह्या न्यायालयाच्या निरिक्षणा प्रमाणें आनी मान्य केल्ल्या प्रमाणें, रीट याचिका (दि) क्रमांक 502/2021 हातूंत तारीख 14.07.2021 दिसा निर्णय दिल्ल्या प्रमाणें ह्या न्यायालयान परस्पर संबंदीं तत्वांच्या निर्णयां प्रमाणें ह्या देशांतल्या कायदे विशयक अधिष्ठानाची वैधताय आसची, अशें सादर केलें.

“44. ह्या देशांतल्या कायदे विशयक अधिपत्याची वैधताय ह्या न्यायालयान वयर नमूद केल्ल्या तशेंच हेर निकालांनी घालून दिल्ल्या तत्वां प्रमाणें आसची.

ए) न्यायालयाच्या निर्णयांचो प्रभाव निर्णयाचो आदार काडून कायदे विशयक कायद्या वरवीं रद्द करूं येता. असो कायदो पूर्वलक्षी आसूं येता. पूर्वलक्षी सुदारणां उचीत आसचीं आनी मनमानी आसची न्हय आनी संविधानान दिल्ल्या मुलभूत अधिकारांचें उल्लंघन करपी आसची न्हय.

बी) पडताळणी कायद्याची वैधताय थारावपाची चांचणी अशी आसची की, वैधताय कायद्यान हाडिल्ली बदलिल्ली स्थिती निकाल दितना न्यायालया मुखार अस्तित्वांत आशिल्ली जाल्यार त्रुटी दाखोवपी निर्णय पारीत जावचो नासलो. दुसऱ्या शब्दांनी सांगपाचें जाल्यार, नदरे मुखार हाडून दिल्लो दोश अशे पद्धतीन दुरुस्त जावंक जाय की दोश दाखोवपी निर्णयाचो आदार पयस जातलो.

सी) कायद्या वरवीं परमादेश रद्द करप ही अमान्य कायदे विशयक प्रक्रिया थारतली [पळोवची: एस. आर. भागवत (वयर उल्लेखीत)]. अंतरीम निर्देशांक कायदे विशयक व्हिटो

वरवीं बदलूंक मेळना [पळोवची: कावेरी उदका विवाद न्यायाधिकरण (वयर उल्लेखीत) आनी मॅडिकल कावन्सील ऑफ इण्डिया वि. केरळ राज्य].

डी) विधीमंडळान घटनात्मक मर्यादांचें उल्लंघन करप आनी न्यायालयीन अधिकारांत हस्तक्षेप करप हें अधिकारांचें पृथक्करणाचें तत्व, कायद्याचे नेम आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14 चें उल्लंघन आसा.

4.13 नेम 3 (2)(बी) प्रमाणें राज्य आयोगांत वांगडी नियुक्ती खातीर कमीत कमी 20 वर्सांचो अणभव आसप आनी नेम 4 (2)(सी) प्रमाणें जिल्लो आयोगांत वांगडी नियुक्ती खातीर कमीत कमी 15 वर्सांचो अणभव आसप हे निकश ही पुरायपणान मनमानी आनी बेकायदेशीर आनी घटनाबाह्य आसून भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 217 आनी 233 हातूंतल्या तरतुदींच्या विरोधांत आसात, अशें मुखार सादर केलें. हें लेगीत मद्रास बार असोसिएशनाचे (वयर उल्लेखीत) बाबतींत ह्या न्यायालयान दिल्ल्या निर्णयाचें आनी आदेशाचें उल्लंघन करपी आसा, अशें मुखार सादर केलें.

4.14 जिल्लो मंच / आयोगांत वांगडी म्हणून नियुक्ती मेळोवंक वकिलाक 15 वर्सांचो अणभव आसप ही अट मनमानी आनी बेकायदेशीर आशिल्ल्यान उच्च न्यायालयान नेम 4 (2)(सी) हातूंतल्यो तरतुदी योग्यच रितीन रद्द केल्यात. भारतीय संविधानाच्या कलम 233 प्रमाणें वकिला कडेन उच्च न्यायालयांत वकील म्हणून फकत सात वर्सांची वकिली केल्ली आसप आवश्यक आसा. नेम 4 (1) हातूंतल्या तरतुदीं प्रमाणें जिल्लो न्यायाधीश म्हणून नियुक्तीक पात्र आशिल्ली व्यक्ती (भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 233 प्रमाणें कमीत कमी सात वर्सांचो अणभव आशिल्ली) जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्षपदाचेर नियुक्तीक पात्र आसा. पूण वांगडी म्हणून नियुक्त जावंक कलम 4 (2)(सी) प्रमाणें कमीत कमी 15 वर्सांचो अणभव आसप बंधनकारक आसा, जें भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14चें उल्लंघन आसा.

4.15 राज्य आयोगाच्या अध्यक्षपदा खातीर नेम 3 (1) प्रमाणें अध्यक्षांचे नेमणुके खातीर जे योजनेचो विचार केला, ताचे निकश वेगळे आसात आनी नेम 3 (2)(बी) प्रमाणें वांगड्याचे निकश वेगळे आनी भिन्न आसात. ती व्यक्ती उच्च न्यायालयाची न्यायाधीश आसा वा आसली जाल्यार ती अध्यक्ष जावंक पात्र थारूंक शकता. पूण, राज्य आयोगाचे वांगडी म्हणून नियुक्ती मेळोवंक नेम 3 (2)(बी) प्रमाणें कमीत कमी 15 वर्सांचो अणभव आसप बंधनकारक आसा, जे बेकायदेशीर आनी अनुच्छेद 14चें उल्लंघन करपी आसा, कारण भारतीय

संविधानाच्या अनुच्छेद 217 प्रमाणें उच्च न्यायालयाचे न्यायाधीश म्हणून नियुक्त जावंक वकिलाची पात्रताय आनी अणभवाची आवश्यकताय फकत धा वर्सांची आसा. ताका लागून, उच्च न्यायालयान नेम 2020 हातूंतले नेम 3 (2)(बी), नेम 4 (2)(सी) आनी नेम 6 (9) हे अवैध, मनमानी आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14चें उल्लंघन करपी आशिल्ल्याचें योग्यच घोशीत केला. अशें करतना, उच्च न्यायालयान, मद्रास बार असोसिएशन (वयर उल्लेखीत) : (2021) 7 एस.सी.सी. 369 ह्या प्रकरणाचे बाबतींत ह्या न्यायालयाच्या निर्णयाचेर चर्चा करून तो विचारांत घेतला.

4.16 वयलें म्हणणें मांडून आनी वयल्या निर्णयांचेर भिस्त दवरून सध्याचें अपील भायर मारपाची विनवणी केल्या.

5. याचिकादाराचे वतीन भारताचे विद्वान एटर्नी जनरल आर. वेंकटरणी आनी संबंदीत प्रतिवाद्यांचे वतीन विद्वान वकील डॉ. उदय प्रकाश वारुंजीकर आनी डॉ. तुषार मंडलेकर हांणी बाजू मांडली.

6. उच्च न्यायालयान ह्या आक्षेपीत निर्णय आनी आदेशा वरवीं ग्राहक संरक्षण (नियुक्तीची पात्रताय, भरतीची पद्धत, नियुक्तीची प्रक्रिया, पदाचो कालावधी, राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्ष आनी वांगड्यांचे राजिनामे आनी बडतर्फी) नेम, 2020 चे नेम 3 (2)(बी), नेम 4 (2)(सी) आनी नेम 6 (9) असंविधानीक, मनमानी आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14 चें उल्लंघन करपी थारायल्यात. घटनाबाह्य थारायल्ले नेम 3 (2)(बी), नेम 4 (2)(सी) आनी नेम 6 (9) सकयल्या प्रमाणें आसात.

3. राज्य आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी हांचे नियुक्तीची पात्रताय –

XXXXX

2. एकाद्री व्यक्ती चाळीस वर्सां परस कमी पिरायेची आसल्या बगर आनी सकयल्या पैकीं धारण करिना जाल्यार

XXXXX

(बी) मान्यताय प्राप्त विद्यापिठांतल्यान पदवी आनी क्षमताय, निश्ठा आनी प्रतिशेची व्यक्ती आनी ताका ग्राहक वेव्हार, कायदो, भौशीक वेव्हार, प्रशासन, अर्थशास्त्र, वाणिज्य, उद्देग, वित्त, वेवस्थापन, अभियांत्रिकी, तंत्रगिन्यान, भौशीक भलायकी वा वैजकी क्षेत्रांत विशेश गिन्यान वा कमीत कमी वीस वर्सांचो वेवसायीक अणभव आसा:

4. जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी हांचे नियुक्तीची पात्रताय-

(1) एकाद्री व्यक्ती, जिल्लो न्यायाधीश आसल्या शिवाय वा जिल्लो न्यायाधीश जावंक पात्र आसल्या शिवाय अध्यक्षपदार नियुक्तीक पात्र थारची ना.

(2) एकाद्री व्यक्ती वांगडी म्हणून नियुक्तीक पात्र थारची ना, जो मेरेन ती –

XXXXX

(सी) क्षमतावान, निश्ठा आनी प्रतिशेची व्यक्ती आनी ताका ग्राहक वेव्हार, कायदो, भौशीक वेव्हार, प्रशासन, अर्थशास्त्र, वाणिज्य, उद्देग, वित्त, वेवस्थापन, अभियांत्रिकी, तंत्रगिन्यान, भौशीक भलायकी वा वैजकी क्षेत्रांत विशेश गिन्यान वा कमीत कमी पंदरा वर्सांचो वेवसायीक अणभव आसा.

XXXXX

6. नियुक्तीची कार्यपद्धती-

XXXXX

(9) निवड समिती राज्य आयोग वा जिल्लो आयोगाच्यो गरजो मतींत घेवन आनी उपयुक्तताय, आदले कामगिरीची नोंद, निश्ठा आनी निर्णयाचो अणभव विचारांत घेवन आपली शिफारस करपाची कार्यपद्धत निश्चीत करतली.

XXXXX

6.1 उच्च न्यायालयान दिल्ल्या आक्षेपीत न्यायनिवाड्याची आनी आदेशाची सत्यताय विचारांत घेतना आनी नेम, 2020 च्या नेम 3 (2)(बी), नेम 4 (2)(सी) आनी नेम 6 (9) चे घटनात्मक वैधतायेचो विचार करतना, ह्या न्यायालयाचे आदींचे निर्णय, खास करून ग्राहक संरक्षण अधिनेम 1986 अंतर्गत आशिल्ल्या यू.पी.सी.पी.बी.ए (वयर उल्लेखीत) चे बाबतींत निर्णयाचो संदर्भ दिवप आवश्यक आसा. यू.पी.सी.पी.बी.ए (वयर उल्लेखीत) ह्या प्रकरणाचे बाबतींत अन्यायीक वांगड्यांचे नियुक्ती खातीर पात्रतायेच्या अटीं संदर्भांतलो मुद्दो ह्या न्यायालया मुखार निर्णय करपाचो एक मुद्दो आसलो. अन्यायीक वांगड्यांचे नियुक्ती खातीर पात्रतायेच्या अटीं सयत वेग-वेगळ्या मुद्द्यांची तपासणी करूंक ह्या न्यायालयान ह्या न्यायालयाचे आदले न्यायमुर्ती अरिजित पसायत हांचे अध्यक्षते खाला समिती स्थापन केल्ली. समितीन आपल्या अंतरीम अहवालांत म्हणलां की, ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 अंतर्गत स्थापन केल्ले मंच, वायट संघटनात्मक वेवस्था, अपूर्ण मुळाव्यो सुविधा, फावोशा आनी प्रशिक्षीत मनीसबळाचो उणाव आनी निर्णय दिवपी संस्थांनी पात्र वांगड्यांची कमी हाका लागून संस्था अपेक्षे प्रमाणें प्रभावीपणान काम करिना. ह्या न्यायालयान परिच्छेद 4 ते 6 हातूंत सकयल दिल्ल्या प्रमाणें नमूद केला आनी निरिक्षण नोंद केलां:

4. पिठासीन वांगड्यांचो, खास करून राज्य आनी जिल्लो पातळे वयल्या अन्यायीक वांगड्यांचो दर्जो तितलोसो बरो ना. हाचें एक कारण म्हणल्यार ग्राहक मंचाच्या अन्यायीक वांगड्यांक दिल्लें मानधन दरेका राज्यांत वेग-वेगळे आसता आनी पात्र प्रतिभांक आकर्शीक करूंक तें खुबूच कमी आसता. चडशे अन्यायीक वांगडी ल्हान आदेश बरोवंक वा हुकूम दिवंक सक्षम नासतात. कांय जाग्यांचेर अन्यायीक वांगडी, जाका लागून निर्णय संस्थेचे प्रतिश्टेक धक्को बसूंक शकता अशे कायद्याच्या विरोधांत आदेश दितात, पिठासीन अधिकाऱ्याच्या विरोधांत एकठांय काम करतात आनी परिणामी, अध्यक्षांक न्यायालयीन कामकाज निपक्षपातीपणान आनी तटस्थपणान करूंक मेळचें हे खातीर अशे अन्यायीक वांगडी कामाचेर गैरहजर रावतात, अशे परिस्थितीक अध्यक्ष प्राधान्य दितात. जायते अन्यायीक वांगडी वक्तशीरपणा पाळनात आनी कांय जाण सप्तकांतल्यान एकदां वा दोनदां अदीं-मदीं कामाचेर हाजीर रावतात. समस्या सकयल्या बाबींनी आसात अशें निरिक्षण समितीन नोंद केलां – (i) योग्य मोबदलो मेळना; (ii) प्रेरणा आनी उत्साहाचो उणाव आशिल्ल्यान आदल्या न्यायीक अधिकाऱ्यांची नेमणूक; (iii) प्रॅक्टीस करपी वकिलांची जिल्लो मंचाचे पिठासीन अधिकारी म्हणून नेमणूक; आनी (iv)

नियुक्त्यांनी राजकी आनी नोकरशायी हस्तक्षेप. पिठासीन अधिकाच्यान तयार केल्ल्या आदेशांचेर स्वाक्षरी करूंक फकत जायते अन्यायीक वांगडी कामाच्या जाग्यार उपस्थित रावतात.

5. नोकरशायी आनी राजकी प्रभावाक लागून निवड प्रक्रियेचेर परिणाम जाला, जाचो परिणामी ग्राहक मंचाच्या कामकाजाचेर कसो परिणाम जाता, हाच्यो ठोस देखी समितीन सादर केल्यात. समितीच्या अहवालांत सादर केल्ल्या तीन देखींतले परिस्थितीचें स्पश्ट उदाहरण दिलां:

“(15) ग्राहक मंचाची निवड प्रक्रिया आनी कामकाजांत मोट्या प्रमाणांत नोकरशायी आनी राजकी प्रभाव / हस्तक्षेप जाला, हें समिती थारावंक शकना. फकत कांय देखी दिवपाच्यो जाल्यार राजकारणी, नोकरशाय आनी न्यायालयीन क्षेत्रांतले सोयरे हांची निवड केल्ल्याचें समितीक दिसलां. मेरठच्या जिल्लो मंचाचेर तैनात आशिल्ले अन्यायीक वांगडी जमाल अख्तर 11.05.2015 पासून परवानगी शिवाय गैरहजर आसात. तांचेर कारवाय करूंक राज्य सरकार अपेशी थारलां. राज्य आयोगाच्या अध्यक्षानचे विनवणी कडेनूय लक्ष दिवंक ना. परिणामी, तांचें पद रितीं घोशीत करूंक ना आनी आनीक एका जाग्यार तैनात आशिल्ल्या दुसऱ्या अन्यायीक वांगड्याची नियुक्ती केल्या.

(16) एक गैरन्यायीक वांगडी जाचो प्रथम कार्यकाळ लखनौ हांगा आशिल्लो आनी आतां ते बाराबंकीच्या जिल्लो मंचांत नियुक्त जावन दुसऱ्या कार्यकाळाचो आनंद घेतात, पूण ते ग्रेटर नोएडा कडेन संलग्न आसात आनी अहवाला प्रमाणें ते सप्तकांतल्यान एकदां वा दोनदां फोरमांत येतात. एका नोकरशायेची घरकान्न आशिल्ली आनीक एका गैरन्यायीक अस्तुरी वांगड्याची बागपतच्या जिल्लो मंचा खातीर नियुक्ती केल्या, पूण ती ग्रेटर नोएडा हांगा संलग्न / तैनात आसात. ह्या कांय घडणुकां वयल्यान राजकी प्रभाव आनी हस्तक्षेप आशिल्ल्याचें निश्चीतपणान स्पश्ट जाता आनी अशे परिस्थितींत जिल्लो ग्राहक मंचाच्या कामाचेर परिणाम जावन ताची परिणामी अध्यक्षानचें मनोबळ कमी जाता.

(17) हरियाणांत एक गैर न्यायीक अस्तुरी वांगडी नियमितपणान जिल्लो मंचांत हाजेरी लायना / वचना, कारण तिका दर दिसा सुमार 150/160 कि. मी. चो प्रवास करचो पडटा. बार असोसिएशनाचे आदले अध्यक्ष आशिल्ले एका जिल्लो मंचाचे अध्यक्ष दुसरे फावट अध्यक्ष

म्हणून काम पळयतात. अशे गैरन्यायीक वांगडी निवडटात आनी उपरांत वांगडी म्हणून आपल्या पदाचो गैरवापर करतात, कारण ते स्वताक न्यायाधीश अशे समजतात.

6. पिठासीन अधिकारी आनी व्यासपिठाचे वांगडी म्हणून व्यक्तींची निवड करतना निवडीचे निश्चीत निकश नासतना पारदर्शकतायेचो उणाव आसा. आमच्या मतान, जिल्लो मंचा वयल्या पदां खातीर अर्ज करपी व्यक्तींच्या गिन्यानाचें मुल्यमापन करूंक लेखी परिक्षा घेवची, असो प्रस्ताव समितीन मांडला. स्थानीक भागांतल्यान नेमिल्ल्या व्यक्तींची त्याच भागांतल्या जिल्लो मंचाचेर नेमणूक करतात तेन्ना हीत-संबंदांच्या संघर्शाचे प्रस्न लेगीत निर्माण जातात.”

शेवटाक परिच्छेद 28 हातूंत ह्या न्यायालयान सकयल दिल्ले निर्देश दिले:

“28.1 ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 च्या कलम 10 (3) आनी कलम 16 (2) प्रमाणें नेम करपाच्या अधिकाराच्या वापरांत एकसुत्रताय येवची ह्या हेतून केंद्र सरकार, राज्य सरकारां ते स्विकारूंक, चार म्हयन्यां भितर आदर्श नेम तयार करतले. आदर्श नेमावळ चार म्हयन्यां भितर तयार करतले आनी मंजूरी खातीर ह्या न्यायालया कडेन सादर करतले;

28.2 राज्य जिल्लो मंच, राज्य आयोग आनी राष्ट्रीय आयोगाच्या वांगड्यांचे नियुक्ती संदर्भांत अनुक्रमान कलम 10 (1)(बी), कलम 16 (1)(बी) आनी कलम 20 (1)(बी) हातूंतल्या तरतुदींचे अंमलबजावणी खातीर वस्तुनिश्ठ निकश थारावपाचे आदर्श नेम केंद्र सरकारान चार म्हयन्यां भितर तयार करचे.

28.3 केंद्र सरकारान आदर्श नेम तयार करतना, वयर नमूद केल्ल्या वैधानिक तरतुदींनी नमूद केल्ल्या कार्यक्षेत्रांत संबंदीत मंचाच्या वांगड्यां कडेन आसूंक जाय आशिल्ली आवश्यक क्षमताय, गिन्यान आनी अणभवाचें मुल्यमापन करूंक वस्तुनिश्ठ निकश तयार करपा कडेन योग्य तें लक्ष दिवचें. आदर्श नेमांनी ग्राहक मंचाच्या वांगड्यांच्या वेतन, भत्ते आनी सेवेच्या अटीं खातीर न्यायदानाच्या कर्तव्यांचें स्वरूप आनी निर्णय संस्था कडेन योग्य प्रतिभावन व्यक्ती आकर्शीत करपाचे आवश्यकतायेच्या अनुशंगान तरतूद करतले. राष्ट्रीय ग्राहक विवाद निवारण आयोगाच्या अध्यक्ष कडेन योग्य सल्लो-मसलत करून वयले मुदतींत ह्या नेमांक अंतीम स्वरूप दितले;

28.4 ह्या न्यायालयान आदर्श नेमांक मान्यताय दिल्या उपरांत राज्य सरकारां ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 च्या कलम 30 प्रमाणें नेम करपाच्या अधिकारांचो वापर करून योग्य नेम तयार करून आदर्श नेमांक आपणायतले;

28.5 ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 च्या हेतू आनी उद्दिष्टांची प्रभावी अंमलबजावणी करूंक ह्या निर्णयांत स्पश्ट केल्ल्या प्रमाणें, कलम 24 (बी)(1)(iii) प्रमाणें राज्य आयोगांचेर राष्ट्रीय आयोगाच्या आनी कलम 24 (बी)(2) प्रमाणें जिल्लो मंचाचेर राज्य आयोगांच्या आशिल्ल्या प्रशासकीय नियंत्रणाच्या अधिकाराचो वापर करूंक, आयज पासून तीन म्हयन्यांच्या कालावधींत केंद्र सरकाराच्या पुर्वपरवानगेन कलम 30 ए प्रमाणें नेमावळ तयार करची, अशी विनवणी राष्ट्रीय ग्राहक विवाद निवारण आयोगाक करता.

6.2 ते उपरांत, तारीख 18.05.2018 च्या आदेशा प्रमाणें, उत्तर प्रदेश राज्य सरकार विरुद्ध अखील उत्तर प्रदेश ग्राहक संरक्षण बार असोसिएशन – सिव्हील अपील क्रमांक 2740/2007 (2018) 7 एस.सी.सी. 423 हातूंत प्रकाशीत, ह्या न्यायालयान भारत सरकारान तयार केल्ल्या आदर्श नेमांच्या मसुद्याचो विचार केला. ह्या न्यायालया मुखार सगळ्या पक्षकारांचें प्रतिनिधित्व करपी वकिलांनी आदर्श नेम मान्य केले. ताका लागून केंद्र सरकारान सादर केल्ल्या अंतीम प्रारूप आदेश नेमां प्रमाणें, ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 च्या कलम 30 प्रमाणें, नेम करपाच्या अधिकाराचो वापर करून राज्य सरकारांनी योग्य ते नेम तयार करचे, अशे निर्देश ह्या न्यायालयान दिले. ते उपरांत, जायत्या राज्यांनी ग्राहक संरक्षण (राज्य आयोग आनी जिल्लो मंचाचे अध्यक्ष आनी वांगड्यांची नियुक्ती, वेतन, भत्ते आनी सेवा अटी) नेम, 2017 अधिसुचीत केले, जातूंत, जिल्लो मंच आनी राज्य आयोगाच्या वांगड्यांची निवड दरेके बाबतींत दोन पेपराचे लेखी परिक्षेच्या आदारान (नेम 5 आनी 7) जातली, अशी तरतूद केली. महाराष्ट्र राज्यान लेगीत तारीख 24.05.2019 दिसा आदर्श नेम स्विकारले आनी मंजूर केले आनी नेम, 2019 तयार केले जातूंत 200 गुणांचे लेखी परिक्षेची तरतूद आसली. राज्य आयोग वांगडी पदा खातीर 250 गुणांची निमाणी परिक्षा जातली अशी तातूंत तरतूद केली. 250 गुणांतले 200 गूण लेखी परिक्षे खातीर आनी 50 गूण मौखिक परिक्षे खातीर आसतले. मद्रास बार असोसिएशन (वयर उल्लेखीत) न्यायनिर्णय 27.11.2010 (2017) 7 एस.सी.सी. 369, ह्या न्यायालयान निर्देश दिले की, न्यायाधिकरण / अपिलीय न्यायाधिकरण आनी हेर प्राधिकरणां (वांगड्यांची पात्रताय, अणभव आनी सेवेच्यो हेर अटी) विचारांत घेतना, नेम,

2020 हातूंत सुदारणां करतले जाका लागून कमीत कमी 10 वर्सांचो अणभव आशिल्ल्या वकिलांक न्यायाधिकरणांत न्यायीक वांगडी म्हणून नियुक्ती खातीर पात्र करतले. ते उपरांत, केंद्र सरकारान न्यायाधिकरण सुदारणां (सुसुत्रीकरण आनी सेवेच्यो अटी) अध्यादेश, 2021 तयार केलो, जो रीट याचिका (सी) क्रमांक 502/2021, तारीख 14.07.2021 दिसा न्यायनिर्णीत - 2021 एस.सी.सी. ऑनलायन एस.सी. 463, हातूंत ह्या न्यायालया मुखार विचारार्थ आसा. ह्या निर्णयांत ह्या न्यायालयान विधीमंडळाच्या अधिपत्या विशीं लेगीत विचार केला. विधीमंडळाचे वैधताये विशीं ह्या न्यायालयाच्या निर्णयांचो विचार केल्या उपरांत ह्या न्यायालयान परिच्छेद 42 ते 44 हातूंत सकयल दिल्ल्या प्रमाणें निरिक्षण नोंद केलां आनी निकाल दिला:

“42. मदन मोहन पाठक विरुद्ध भारतीय संघ (1978)2 एस.सी.सी. 50, ह्या खटल्यांतल्या ह्या न्यायालयाच्या निकालाची बारीकसाणेन छाननी जावप आवश्यक आसा, कारण ताचो उल्लेख दोनूय पक्षकारांनी केल्लो आनी ताचेर भिस्त दवरिल्ली. आयुर्विमा म्हामंडळाक (एल.आय.सी) तारीख 24.01.1974 दिसाचे तडजोडीच्या अटीं प्रमाणें कार्यवाही करपाचे निर्देश दिवपी रीट याचिका कलकत्ता उच्च न्यायालयांत दाखल केल्ली. ही रीट याचिका विद्वान एकल न्यायाधिकांनी मंजूर केली, जाच्या विरोधांत एल.आय.सीन लॅटर्स पेटण्ट अपील (एल.पी.ए.) हाका प्राधान्य दिलें. एल.पी.ए. प्रलंबीत आसतना एल.आय.सी. (निपटावणेंत फेरबदल) अधिनेम, 1976 लागू जालो. ते उपरांतच्या कायद्याचे फाटभुंयेर, एल.पी.ए. फाटीं घेतलें आनी विद्वान एकल न्यायाधिकांचो निर्णय अंतीम थारलो. एल.आय.सी.च्या कर्मचाऱ्यांनी कलम 32 प्रमाणें दाखल केल्ले रीट याचिकेंत ह्या कायद्याचे वैधतायेचेर शिक्कामोर्तब केली. कलकत्ता उच्च न्यायालयाचो निकाल हो फकत जकात वा कर अवैध थारावपी निकाल न्हय, जाका लागून वैध कायद्यान निकालांत नमूद केल्लो दोश पयस करूं येता, अशें मत न्यायमूर्ती भगवती हांणी भोवमताचे वतीन मांडलें. कलकत्ता उच्च न्यायालयाच्या निर्णयाक लागून एल.आय.सी.क वर्सुकी रोख बोनस दिवपाचो निर्देश दितना याचिकादारांच्या अधिकारां आड आयिल्ल्याचें निरिक्षण तांणी नोंद केलें. जो मेरेन विद्वान एकल न्यायाधिकांचो निर्णय अपिलांत बदलनात,

तेन्ना मेरेन ताचो अनादर वा ताचे कडेन दुर्लक्ष करूंक मेळचें ना. कलकत्ता उच्च न्यायालयान जारी केल्ल्या परमादेशाच्या रिटा प्रमाणें एल.आय.सी. बांदील आशिल्ल्याचो निर्णय दिलो. न्यायमुर्ती बेग हांणी आपल्या समवर्ती मतांत म्हणलें की, उच्च न्यायालयान जारी केल्ल्या अध्यादेशाच्या आदाराचेर कर्मचाऱ्यांक मेळिल्ले अधिकार उपरांतच्या कायद्या वरवीं प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षपणान हिस्कावन घेवंक मेळनात. ते उपरांत, मदन मोहन पाठक (वयर उल्लेखीत) हें प्रकरण श्री रंगा मॅच इण्डस्ट्रीज विरुद्ध भारतीय संघ 1994 पुरवणी (2) एस.सी.सी. 726 ह्या प्रकरणांत चर्चे खातीर मुखार आयलें. मदन मोहन पाठक प्रकरण, कायदेशीर कायद्यान अध्यादेश रद्द करूंक मेळना, ह्या प्रस्तावा खातीर अधिकारी मानूंक मेळना, अशें न्यायमुर्ती जीवन रेड्डी हांचें मत आसलें. न्यायमुर्ती हंसारिया हे ह्या मता कडेन सहमत नासले. ए.व्ही. नाचणे विरुद्ध भारतीय संघ (1982) 1 एस.सी.सी. 205 हातूंत ह्या न्यायालयाच्या निर्णयाचो आदार घेवन न्यायमुर्ती हंसारिया हांणी अशें मान्य केलें की, मदन मोहन पाठक प्रकरणांत न्यायमुर्ती बेग हांणी घेतिल्ले बेकायदेशीर भुमिकेक भोवमताचें पुश्टांकन मेळिल्लें आनी ताका लागून संबंदीत नेमाक दिल्ल्या पुर्वलक्षी प्रभावाक लागून, जाका ए. व्ही. नाचणे प्रकरणांत आव्हान दिलें, रिटाचो प्रभाव रद्दबातल जाल्ल्याचो आनी ते प्रमाणें अवैध आशिल्ल्याचो निर्णय दिलो. मतभिन्नताय लक्षांत घेवन हें प्रकरण मोट्या खंडपिठा कडेन सोंपयलें. हें प्रकरण न्यायालया भायर निकालांत आयिल्ल्यान मतभेद मिटूंक शकलो ना, अशी माहिती न्यायमित्रांनी आमकां दिली.

43. वीरेंद्र सिंह हुड्डा (2004) 12 एस.सी.सी. 588 हातूंत ह्या न्यायालयान याचिकादाराचो असो युक्तिवाद मान्य करूंक ना की पुर्वलक्षी कायद्या वरवीं निहीत अधिकार काडून घेवंक मेळना. पूण, कलम 14, 16 वा हेर खंयचेय घटनात्मक तरतुदीचें उल्लंघन जाल्यार अशे अधिकार काडून घेवप अयोग्य थारतले, अशें निरिक्षण नोंद केलें. ह्या न्यायालयाच्या निर्णयाचे अंमलबजावणेंत आदींच केल्ल्या नियुक्त्यांक ह्या कारणाक लागून संरक्षण दिलां की 'न्यायालयाच्या निर्णयाचे अंमलबजावणेंत जें दिलें तें काडून घेवपाची परवानगी कायदो विधीमंडळाक दिना. असो मार्ग अमान्य आसा.' ह्या

न्यायालयान कावेरी उदका विवाद न्यायाधिकरण 1993 पुरवणी (1) एस.सी.सी. 96 (2) हातूंत वैधानीक लवादान दिल्लो अंतीम आदेश रद्द करपाचो यत्न करपी अध्यादेश घटनाबाह्य थारायलो कारण तो दोन पक्षकारां मदल्या विवादांत वैयक्तीक निर्णय रद्द करता आनी म्हणुनूच तो न्यायालयीन अधिकाराचो कायदेशीर वापर आसा. म्हैसूर उच्च न्यायालयान जारी केल्लो अध्यादेश कायद्यान रद्द करपाची मागणी केली तेन्ना ह्या न्यायालयान एस. आर. भागवत विरुद्ध म्हैसूर राज्य सरकार (1995) 6 एस.सी.सी. 16 ह्या खटल्यांत तो रद्दबातल थारायलो. ह्या कारणाक लागून ही अमान्य कायदे विशयक प्रक्रिया आसा. निकालांत नमूद केल्लो दोश पयस करिनासतना न्यायालयाचो निर्णय रद्द करप म्हणल्यार कायद्याचें राज्य कोसळपाचो निर्णय थारतलो. कायद्याच्या राज्याक कांयच अर्थ उरचो ना, कारण उपरांत सरकाराक कायद्याचो अवमान करप आनी तातूंतल्यान पयस वचप उकतें जातलें. 50

44. ह्या देशांतल्या कायदे विशयक अधिपत्याची वैधताय, ह्या न्यायालयान नमूद केल्ल्या तशेंच हेर निकालांनी घालून दिल्ल्या तत्वां प्रमाणें, सकयल दिल्ल्या प्रमाणें आसूंक जाय.

ए) न्यायालयाच्या निर्णयांचो प्रभाव निर्णयाचो आदार काडून घेवपी कायदे विशयक अधिनेमा वरवीं रद्द करूं येता. असो अधिनेम पुर्वलक्षी आसूंक शकता. पुर्वलक्षी सुदारणां अनुचीत आनी मनमानी करपी आसूंक जायना आनी संविधाना अंतर्गत दिल्ल्या मुलभूत अधिकारांचें उल्लंघन करपी आसूंक जायना.

बी) विधीग्राह्य कायद्याची वैधताय थारावपाची कसोटी अशी आसा की, विधीग्राह्य कायद्यान हाडिल्ली बदलिल्ली स्थिती निकाल दितना न्यायालया मुखार अस्तित्वांत आसली जाल्यार त्रुटी दाखोवपी निर्णय पारीत जावचो नासलो. दुसऱ्या शब्दांनी सांगपाचें जाल्यार नदरेक हाडून दिल्लो दोश अशे पद्धतीन सुदारूंक जाय आसलो की दोश दर्शावपी न्यायनिवाड्याचो आदार पयस जातलो.

ली) कायद्या वरवीं अध्यादेश रद्द करप ही अमान्य कायदे विशयक प्रक्रिया थारतली [पळोवचें: एस. आर. भागवत (वयर उल्लेखीत)]. अंतरीम निर्देशांक

लेगीत कायदे विशयक नकाराधिकारा वरवीं बदलूंक मेळना. [पळोवचें: कावेरी उदका विवाद न्यायाधिकरण (वयर उल्लेखीत) आनी मॅडिकल कावन्सील ऑफ इण्डिया विरुद्ध केरळ राज्य (2019) 13 एस.सी.सी. 185].

डी) विधीमंडळान घटनात्मक मर्यादांचो आज्ञाभंग करप आनी न्यायालयीन अधिकारांत हस्तक्षेप करप हें अधिकारांचें पृथक्करण, कायद्याचे नेम आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14 चें उल्लंघन आसा.”

6.3 ह्या निर्णयांत ह्या न्यायालयान वित्त अधिनेम, 2017 च्या कलम 184 (1) हातूंतली पयली तरतूद, जातूंत अध्यक्ष वा वांगडी म्हणून नियुक्ती खातीर कमीत कमी 50 वर्सां पिरायेची तरतूद आशिल्ली, ती, कलम 184 (1) हातूंत वयली पयली तरतूद अधिकारांच्या पृथक्करणाच्या सिद्धांताचें उल्लंघन करता अशें निरिक्षण मद्रास बार असोसिएशन विरुद्ध भारत सरकार आनी आनीक एक – एमबीए III – (2017) 7 एस.सी.सी. 369 ह्या प्रकरणांत नोंद करून घटनाबाह्य थारायलें.

6.4 वयल्या निर्णयाचो विचार करून उच्च न्यायालयान उपरोक्त निर्णय आनी आक्षेपीत आदेशांत, यू.पी.सी.पी.बी.ए (वयर उल्लेखीत) आनी मद्रास बार असोसिएशन (वयर उल्लेखीत) हांच्या प्रकरणांतल्या ह्या न्यायालयाच्या निर्णयाच्या विरुद्ध आशिल्ले नेम 3 (2)(बी), नेम 4 (2)(सी) आनी नेम 6 (9) घटनाबाह्य आनी मनमानी आशिल्ल्याचें म्हणलें.

6.5 अशें म्हणलें तरी नेम 6 (9) हातूंत पारदर्शकतायेचो उणाव आसा आनी तो निवड समितीक अनियंत्रिक स्वेच्छाधिकार आनी अतिरेकी अधिकार दिता अशें आमचें मत आसा. नेम 6 (9) प्रमाणें निवड समितीक राज्य आनी जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी म्हणून नियुक्त जावपी उमेदवारांची शिफारस करपाची प्रक्रिया थारावपाचो अधिकार आसा. नेम 6 (9) हातूंत पारदर्शकताय आनी निवडीचे निकश नमूद नात. अध्यक्ष आनी वांगड्यांचे नेमणुकेचे बाबतींत पारदर्शकताय नासल्यार आनी गुणवत्तेचेर कसलेच निकश नासल्यार अपात्र आनी अपात्र व्यक्तींक नियुक्ती मेळूंक शकता, जाका लागून ग्राहक संरक्षण अधिनेमांचें उद्दिष्ट आनी हेतू निश्र्प्रभ जावंक शकतात. आयोगांक न्यायालयाचे अधिकार आसात आनी ते अर्दन्यायीक अधिकारी आसात आनी दिवाणी आनी फौजदारी सयत न्यायालयाच्या फावो अशा अधिकारां सयत न्यायालयीन अधिकारांचें पालन करपाचे अधिकार आसात, हे विशीं वाद जावंक शकना.

ताका लागून न्यायाधिकरणाच्या वांगड्यां कडल्यान अपेक्षीत आशिल्ले निकश अशे अधिकार वापरपी न्यायाधिश्यांचे नेमणुकेक शक्य तितले लागू जावंक जाय. नेम 2020 च्या नेम 6 (9) प्रमाणें निवड समितीक स्वताची कार्यपद्धत थारावपाचो अधिकार आसा. अश्या तरतुदींक लागून निवड समितीक अतिरेकी आनी अनियंत्रित स्वेच्छाधिकार लेगीत मेळटा. ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 2019 चो हेतू विचारांत घेवन जिल्लो आनी राज्य आयोगांचे अध्यक्ष आनी वांगडी हांचे नियुक्ती खातीर शिफारस करपाची कार्यपद्धत थारावपाचो असो अनियंत्रित स्वेच्छाधिकार मनमानी आनी अनुचीत आसा. जिल्लो मंच आनी / वा राज्याचे वांगडी म्हणून नियुक्ती करतना आयोगान उमेदवारांची निवड करून तांची शिफारस राज्य सरकारा कडेन करचे पयलीं तांची कुशळटाय, सक्षमताय आनी क्षमतायेचें मुल्यमापन करपाची गरज आसा, हें सदांच योग्य आसा. नेम, 2020 हातूंत लेखी परिक्षेचो विचार जायना, जाका लागून उमेदवाराची गुणवत्ता तपासतले. यू.पी.सी.पी.बी.ए (वयर उल्लेखीत) ह्या प्रकरणांत ह्या न्यायालयान नियुक्ती प्रक्रियेंत नोकरशायी आनी राजकी हस्तक्षेपा विशीं तिव्र हुस्को व्यक्त केला.

6.6 ह्या पांवड्याचेर, हें लक्षांत घेवंक आवश्यक आसा की लेखी परिक्षा घेवपाचे यंत्रणेक ह्या न्यायालयान पुश्टी दिल्ली जी नवो नेम, 2020 अंतर्गत काडून उडयल्या.

6.7 ह्या आदीं ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 अंतर्गत, कांय राज्यांचे बाबतींत नेम, 2017 आनी महाराष्ट्र राज्याचे बाबतींत नेम, 2019 आशिल्ले, जातूंत लेखी परिक्षा आनी मौखीक परिक्षा दिवपाची तरतूद आशिल्ली, जी ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 अंतर्गत आशिल्ली, हें ह्या पांवड्याचेर, मतींत घेवप आवश्यक आसा.

6.8 ग्राहकांक फावो तें संरक्षण मेळचें ह्या एकमेव हेतून ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 1986 रद्द केले आनी ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 2019 तारीख 24.07.2020 दिसा पासून अंमलांत आयलें तशेंच जिल्लो मंच आनी राज्य आयोगांचें अर्थीक अधिकारक्षेत्र मोट्या प्रमाणांत वाडयलें. पूण, ग्राहकांक वादाचेर उपाय काडपा संदर्भांत हे योजनेंत कसलोच ठोस बदल करूंक ना. ग्राहक संरक्षण अधिनेम, 2019 अंतर्गत नेम, 2020 तयार करतना लेखी परिक्षा रद्द करपाचें कसलेंच स्पश्टीकरण दिवंक ना. म्हणुनूच, उच्च न्यायालयाच्या उचीत निरिक्षणा प्रमाणें, नेम 2020 चे नेम 6 (9) घटनाबाह्य, मनमानी आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14 चें उल्लंघन करपी आसा, खास करून जेन्ना ह्या न्यायालयाच्या आदींच्या निर्णयांक रद्द करप /

अमान्य करप पुरायपणान अमान्य आसा आनी तें लेगीत कसलेंच स्पश्टीकरण दिनासतना. उच्च न्यायालयाच्या मता कडेन आमी पुरायपणान सहमत आसात.

7. आतां नेम 2020 च्या नेम 3 (2)(बी) आनी नेम 4 (2)(सी) प्रमाणें राज्य आयोगांत वांगडी म्हणून नियुक्ती खातीर कमीत कमी 20 वर्सांचो अणभव आसप आनी नेम 4 (2)(सी) प्रमाणें जिल्लो आयोगांत वांगडी म्हणून नियुक्ती खातीर कमीत कमी 15 वर्सांचो अणभव आसप आवश्यक आशिल्ल्यो तरतुदी उच्च न्यायालयान योग्यच रद्दबातल थारायल्यात.

7.1 नेम 2020 ची तरतूद 4 (1) प्रमाणें जिल्लो न्यायाधीश म्हणून नियुक्तीक पात्र आशिल्ली व्यक्ती (कमीत कमी 7 वर्सांचो अणभव आशिल्ली) जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्षपदाचेर नियुक्तीक पात्र आसा, पूण वांगडी म्हणून नियुक्ती जावंक कलम 4 (2)(सी) प्रमाणें कमीत कमी 15 वर्सांचो अणभव आसप बंधनकारक आसा, जें संविधानाच्या अनुच्छेद 14चें उल्लंघन आसा, हें योग्य रितीन मान्य केलां.

7.2 तेच प्रमाणें, नेम 3 (2)(बी) प्रमाणें 20 वर्सांचो अणभव हाची तरतूद लेगीत मनमानी आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14चें उल्लंघन करपी आसा. कलम 3 (2)(बी) प्रमाणें 10 वर्सांचो अणभव आशिल्लो न्यायालयाचो पिठासीन अधिकारी राज्य आयोगाचो अध्यक्ष जावंक पात्र आसा. कलम 3 (1) प्रमाणें, उच्च न्यायालयाच्या विद्यमान वा आदले न्यायाधीश अध्यक्ष नियुक्ती खातीर पात्र आसतले. भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 233 प्रमाणें, वकिलाक उच्च न्यायालयांत वकील म्हणून फकत 7 वर्सांची प्रॅक्टीस आसप आवश्यक आसा. अशे परिस्थितींत नेम 3 (2)(बी) प्रमाणें 20 वर्सांच्या अणभवाची तरतूद घटनाबाह्य, मनमानी आनी भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14 चें उल्लंघन करपी मानतात. उच्च न्यायालयान स्विकारिल्ल्या मता कडेन हांव पुरायपणान सहमत आसा. ह्या पांवड्याचेर, हें मतींत घेवप आवश्यक आसा की, मद्रास बार असोसिएशन (वयर उल्लेखीत) – एमबीए III च्या प्रकरणांत, ह्या न्यायालयान तपशीलवार युक्तिवादा उपरांत 10 वर्सांच्या अणभवाचो विचार करपाचे निर्देश दिले.

8. वयल्यो बाबी मतींत घेवन आनी वयर नमूद केल्लीं कारणां लक्षांत घेवन, ग्राहक संरक्षण (नियुक्तीची पात्रताय, भरतीची पद्धत, नियुक्तीची प्रक्रिया, पदाचो कालावधी, राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्ष आनी वांगड्यांचे राजिनामे आनी बडतर्फी) नेम, 2020 हातूंतले नेम 3 (2)(बी), नेम 4 (2)(सी) आनी नेम 6 (9) मनमानी, अनुचीत आनी

भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 14 चें उल्लंघन करपी आसा अशें घोशीत करपी उच्च न्यायालयान दिल्ल्या निर्णयांत आनी आदेशांत हस्तक्षेप करपाचें कसलेंच कारण दिसना. केंद्र सरकार आनी संबंदीत राज्य सरकारांक नेम, 2020 हातूंत खास करून नेम 2020च्या नेम 6 (9) हातूंत सुदारणां करचीं पडटलीं, जातूंत अशी तरतूद आसा की निवड समिती आदर्श नेम, 2017 प्रमाणें नियुक्तीचे प्रक्रियेचें अनुसरण करतली आनी राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्ष आनी वांगड्यांची नियुक्ती दरेकी 100 गूण आनी 50 गुणांच्या दोन पेपराचे लेखी परिक्षेंतले कामगिरीच्या आदाराचेर करतले, मौखीक आनी दोन पेपर आशिल्ली लेखी परिक्षा सकयल दिल्ले रचने प्रमाणें आसूंक शकता.

पेपर	विशय	चांचणीचें स्वरूप	चडांत चड गूण	कालावधी
पेपर-I	(ए) सामान्य गिन्यान आनी चालू घडामोडी (बी) भारतीय संविधानाचें गिन्यान (सी) अनुसुचीत दर्शयल्ले प्रमाणें ग्राहकां कडेन संबंदीत विंगड विंगड कायद्यांचें गिन्यान-	वस्तुनिश्ठ स्वरूप	100	2 वरां
पेपर-II	ए. वेपार, वाणिज्य, ग्राहकां कडेन संबंदीत मुद्दे वा भौशीक वेव्हार ह्या प्रकाराच्या मुद्द्यांतल्यान वेंचिल्ले विशय ह्या विशयांचेर एक निबंद. बी. आदेशांचें विश्लेशण आनी ठोस मसुदो तयार करपाचे क्षमतायेची चांचणी करूंक ग्राहक प्रकरणाची एक केस स्टडी.	वर्णनात्मक	100	3 वरां

8.1 राज्य आयोग तशेंच जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडी ह्या पदांचेर नियुक्ती खातीर पात्र जावंक, नेम 3 (2)(बी) आनी नेम 4 (2)(सी) हातूंत तरतूद केल्ल्या प्रमाणें, अनुक्रमान 20 वर्सां आनी 15 वर्सां बदला 10 वर्सांच्या अणभवाची तरतूद आसची, हे खातीर

केंद्र सरकार आनी संबंदीत राज्य सरकारांक नेम 2020 हातूंत दुरुस्ती करची पडटली. भारती संविधानाच्या अनुच्छेद 142 प्रमाणें अधिकारांचो वापर करून आनी पुराय न्याय दिवंक ग्राहक संरक्षण (नियुक्तीची पात्रताय, भरतीची पद्धत, नियुक्तीची प्रक्रिया, पदाचो कालावधी, राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्ष आनी वांगड्यांचे राजिनामे आनी बडतर्फी) नेम, 2020 हातूंत योग्य तीं सुदारणां जायत मेरेन आमी निर्देश दितात की, मान्यताय प्राप्त विद्यापिठांतल्यान पदवी घेतिल्ली आनी क्षमताय, निश्ठा आनी प्रतिशठा आशिल्ली व्यक्ती आनी ग्राहक वेव्हार, कायदो, भौशीक वेव्हार, प्रशासन, अर्थशास्त्र, वाणिज्य, उद्देग, वित्त, वेवस्थापन, अभियांत्रिकी, तंत्रगिन्यान, भौशीक भलायकी वा वैजकी क्षेत्रांतलें विशेश गिन्यान आनी कमीत कमी धा वर्सांचो अणभव आशिल्ली व्यक्ती राज्य आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडीचे नियुक्ती खातीर पात्र मानतले. तेच प्रमाणें, क्षमताय, निश्ठा आनी प्रतिशठेची व्यक्ती आनी ग्राहक वेव्हार, कायदो, भौशीक वेव्हार, प्रशासन, अर्थशास्त्र, वाणिज्य, उद्देग, वित्त, वेवस्थापन, अभियांत्रिकी, तंत्रगिन्यान, भौशीक भलायकी वा वैजकी क्षेत्रांतलें विशेश गिन्यान आनी कमीत कमी धा वर्सांचो अणभव आशिल्ली व्यक्ती जिल्लो आयोगाचे अध्यक्ष आनी वांगडीचे नियुक्ती खातीर पात्र मानतले. भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 142 अंतर्गत अशे निर्देश दिल्यात की राज्य आयोग आनी जिल्लो आयोगाच्या अध्यक्ष आनी वांगड्यांची नियुक्ती, दोन पेपर आशिल्ले लेखी परिक्षेंतले कामगिरीच्या आदाराचेर करची :-

पेपर	विशय	चांचणीचें स्वरूप	चडांत चड गूण	कालावधी
पेपर-I	(ए) सामान्य गिन्यान आनी चालू घडामोडी (बी) भारतीय संविधानाचें गिन्यान (सी) अनुसुचीत दर्शयल्ले प्रमाणें ग्राहकां कडेन संबंदीत विंगड विंगड कायद्यांचें गिन्यान-	वस्तुनिश्ठ स्वरूप	100	2 वरां
पेपर-II	ए. वेपार, वाणिज्य, ग्राहकां कडेन संबंदीत मुद्दे वा भौशीक वेव्हार ह्या प्रकाराच्या मुद्द्यांतल्यान वेंचिल्ले विशय ह्या विशयांचेर	वर्णनात्मक	100	3 वरां

	<p>एक निबंद. बी. आदेशांचें विश्लेशण आनी ठोस मसुदो तयार करपाचे क्षमतायेची चांचणी करूंक ग्राहक प्रकरणाची एक केस स्टडी.</p>			
--	--	--	--	--

8.3 दरेका पेपरांत पात्रताय गूण 50 टक्के आसतले आनी 50 गुणांची मौखीक परिक्षा आसतली. ताका लागून 250 गुणांतल्या 200 गुणांचें वांटप दरेकी 100 गुणांचे दोन पेपर आशिल्ली लेखी परिक्षा आनी 50 गुणांची मौखीक परिक्षा ह्या आदाराचेर आसतली.

वयल्या निर्देशां प्रमाणें, प्रस्तूत अपिलां निकालांत काडटात.

दिव्या पाण्डे

अपिलां निकालांत काडलीं.

(सहाय्यक : अभिशेक अग्नीहोत्री आनी शेवाली मोंगा, एल.सी.आर.ए.)

अस्विकरण

ह्या न्यायनिर्णयाचो कोंकणी भाशेंतल्या ह्या अणकाराचो वापर हो पक्षकाराक ताचे/तिचे मायभाशेंत ताचो अर्थ समजून घेवपा पुरतोच मर्यादीत आसतलो आनी ताचो हेर खंयच्याच कारणा खातीर वापर करूंक मेळचो ना, तशेंच इंग्लीश भाशेंतलो न्यायनिर्णय होच सगळ्या वेव्हारीक आनी कार्यालयीन वापरा खातीर विश्वासनीय आसतलो आनी तोच तातूंतल्या आदेशाच्या कार्यान्वयन आनी अंमलबजावणे खातीर वैध मानतले.

TRANSLATED BY DIRECTORATE OF OFFICIAL LANGUAGE, PANAJI, GOA